

Változások a visai tánckészletben

Könczei Csilla, más táncantropológusokhoz hasonlóan rámutatott arra, hogy sok népcsoport az euróamerikai felfogástól merőben különböző módon fogja fel saját mozgáskultúráját, a táncsal kapcsolatos énikus megnevezéseik nagyon változatosak, ezek nehezen sorolhatók be egy univerzális táncfogalom alá (Könczei Csilla 2014: 33). A visai tánckészlet kapcsán fontos megjegyezni, hogy az 1930-as évek előtt született visaiak spontán megnyilatkozásai során a tánc kifejezést legtöbbször a páros táncokra értették, a férfitáncokra sokszor más kifejezést (*berbunk*, *leginyes* stb.) használtak.⁴⁸² Csupán akkor bizonytalanodtak el, amikor az esetleges félreértéseket elkerülendő rákérdeztem, hogy a legényest miért nem tartják táncnak. Ez arra utalhat, hogy a mezősi tradícionális kultúrában vélhetően fennmaradtak olyan régi fogalmak és osztályozási formák, amik a modernitásban már nem ismeretek. Tánc történeti adatok szerint például a tánc kifejezés Magyarországon csak a 16. század folyamán jelent meg, amikor a korábbi kör- és lánctáncok divatját elkezdték felülírni a reneszánsz hatásra terjedő új (páros) táncformák (Andrásfalvy 2007: 26).⁴⁸³ Ezeket is meg kell ismernünk és értenünk, ha történeti szempontból vizsgáljuk Mezőség tradícionális tánc kultúráját. A modernitás hozta új táncokat a tánc kategóriájába sorolják a helyiek. Nem feltétlenül sorolnak azonban a tánc kategóriájába minden, zenére történő ritmikus mozgást: például a nők *rikoltozás* közbeni mozgását, a zenehallgatás közbeni fejbillegetést stb. Ezekről az *Egyéb táncszerű mozdulatok* című alfejezetben számolok be, hangsúlyozva azt, hogy a zenére történő ritmikus mozdulatrendszerek osztályozását étikus kategóriák, a Martin György által kidolgozott tipológia alapján végzem, de ezek mellett, igyekszem felillantani a helyiek ide kapcsolódó énikus értelmezését is.

A 20. század során a különböző tánc történeti divatok hatására a belső-mezősi falvak – köztük Visa – tánckészletében, valamint a táncaik formai megjelenésében jelentős változások következtek be, melyek a történeti anyag feltárásával és recens néprajzi gyűjtések segítségével érhetőek tetten. A különböző táncok megjelenése és eltűnése mögött bizonyíthatóan társadalmi-gazdasági okok állnak, az új divathullámok megjelenésében és elterjedésében a helyi interetnikus kapcsolatoknak is fontos szerepe volt. A hagyományos, mezősi paraszti táncokkal kapcsolatos

482 A szomszédos Széken még az 1940-es években született korosztály is a fenti példához hasonlóan kategorizált. *A tudtam táncolni és tempózni* [legényest járni] válasz gyakran hangzott el akkor, amikor egyes adatközlők tánc tudása iránt érdeklődtünk, és a pontosító kérdésre sokszor az volt a határozott válasz, hogy: *A tánc az tánc, a tempó az tempó!*

483 Fél Edit és Hofer Tamás megállapítását érdemes itt idézni, miszerint a modernizáció „meghasadt” módon valósult meg Magyarországon. Az 1849-es jobbágyfelszabadítás után a parasztság nem a modernitás képviselő városi elitet kezdte utánozni, kulturális mintáit sokkal inkább a lesüllyedő közép- és kisbirtokosoktól vette (Fél–Hofer 2001: 253). Mindez magyarázatul szolgálhat sok, a modernitás számára ismeretlen régi kultúrelem megmaradására.

változásvizsgálatban segítségemre voltak Martin György és munkatársai európai és Kárpát-medencei tánc történeti rétegekkel kapcsolatos kutatásai eredményei.⁴⁸⁴ A 19. és 20. század társastáncaival, illetve a modernitásban megjelenő táncokkal és tánczenékkal azonban nem, vagy csak érintőlegesen foglalkozott a magyar néptánc kutatás. A 19. és 20. század társastáncai csak az utóbbi néhány évben kerültek a magyar néptánc kutatók érdeklődési körébe (Dóka 2014, 2015), ezért ezek vizsgálatakor az elszórta rendelkezésre álló tánc történeti adatok mellett elsősorban adatközlőim visszaemlékezésére szorítkoztam.

Botos táncok rituális szerepben⁴⁸⁵

Kallós Zoltán 1964-es tanulmányában olvashatunk a válaszüti, két bottal előadott *kecsketáncról*, melynek során a férfiak sodrófákat (*laskanyújtókat*) vertek össze és forgattak a fejük felett (Kallós 1964: 245). Ennek vajdakamarási párhuzamáról számol be a *szarkák tánca* néven Pálfy Gyula (Pálfy 1988: 265), de a táncot említ a belső-mezőségi területekről (Magyarpatka, Mezőkeszü) Andrásfalvy Bertalan is egy 1963-as gyűjtésében (Varga S. 2010b: III). Visában erre a táncra vonatkozó adatot nem találtam. Nem kizárt azonban, hogy a 19. században még itt is ismert lehetett a jelenség, a leírások alapján ugyanis kapcsolatot sejthetünk a *kecsketánc* és az 1970-es évekig Belső-Mezőség több falujában előforduló, turkajárás táncos jeleneteivel (Varga S. 2010b: III).⁴⁸⁶ A juhait kereső pásztor programzenéjét *juhok tánca* néven ismerte néhány visai adatközlőm, a kapcsolatos táncról azonban nincs adatom a faluból, sőt a Visával egy néprajzi csoportba tartozó településekről sem. A táncpantomim legpontosabb leírása a szomszédos Székről származik. A gyűjtő szerint a tánc a 19. században általánosan ismert volt az itteni pásztorok körében,⁴⁸⁷ ez alapján az egykori belső-mezőségi meglétét is feltételezhetjük.

Constantin Costea elemezte a botos férfítáncok két nagy csoportjának (kaluser és botos legényes) egymáshoz való viszonyát, véleménye szerint a világi, szórakozó-szórakoztató funkciójú botos legényesek csoportja a rituális kaluserből szakadt ki a 18. század végén (Costea 1993: 95). A kaluser tánc fokozatos eltűnése Erdély különböző területeiről, így például a Mezőségről csak az 1900-as évek elején következett

484 A magyar néptáncok tánc történeti rétegeivel kapcsolatosan lásd Martin 1998a. Itt mezőségi táncokról is olvashatunk, csakúgy, mint a következő írásokban: Martin 1973, 1978, 1980c, 1985; Pálfy 1987, 1988; Pesovár E. 1980a: 279–284.

485 A mezőségi eszközös táncok megjelenési formáit, földrajzi elterjedését és történetét korábbi tanulmányaimban (Varga S. 2010a, 2010b, 2020a, 2021a) részletesen vizsgáltam, így itt csak Visára és a közvetlen környékére vonatkozó adatokat sorolom fel.

486 A kecskealakoskodó játékok és a turka kapcsolatáról bővebben lásd Ujváry 1990: 313–318.

487 A leírásból a kanásztánc-botoló típus minden mozzanatát (botforgatás, botok összeütögetése, illetve a földhöz való ütögetése, bot láb alatt való átvétele, letámasztott bot átugrálása, valamint a földön keresztbe tett botok közötti tánc) felismerhetjük (Varga S. 2010b: III). A fenti adat közlője szerint Széken a botos pászortáncok a múlt század második felében általánosak voltak a csordások körében. A gyűjtő Elekes Dénes a táncot egy magyar pászortól látta. A tánc részletes leírását lásd Pesovár F. 1983: 74–76).

be (Costea 1993: 94–95).⁴⁸⁸ A kaluser hagyományokat vizsgálva Anca Giurchescu leírta, hogy Erdélyben a rítus előadásában a botos tánc rendkívül fontos szerepet töltött be – szemben Kárpátokon túli területekkel (Giurchescu 1992: 33, 40–42). Visai vonatkozású adatokat nem ismerünk a kaluserrel kapcsolatban, a legközelebbi adataink a Visától kb. negyven kilométerre keletre fekvő Nagysármásról (Sărmașu) és Báldról (Balda) a két világháború közötti időszakból származnak (Petruțiu 1971: 410).

Román ritka legényes bottal

A kaluser mellett a mezősi tánckészlet vélhetően legnagyobb múltra visszatekinthető, de a 20. század elején még ismert darabjai az egykori hajdútánc, illetve fegyvertáncok maradványait képező botos táncok voltak.⁴⁸⁹ A magyarpalatkai zenészek körzetéhez tartozó falvak mindegyikében találtam az aszimmetrikus lüktetésű, ritka legényes dallamokra járt botos táncra, a *rományeste in botára* vonatkozó adatokat.⁴⁹⁰ A leírások a következő motívumokat említik: letámasztott bot körül félköríven való keringés, a bot *körülpontosása*, figurázás a botra támaszkodva (lábkörök, csapások, dobbantások stb.), guggolás, felugrás, ollózó ugrás közben magas (gyakran a gerendát is érő) lendítések, a gerenda vagy plafon kézzel való megütése, bot egyik kézről a másikba történő átvétele a felemelt láb alatt, botforgatás, illetve a botnak az ujjak közötti forgatása.

[Mi az az in botá?] *Jaj, az egy... különös tánc. Az én bátyám [Timándi Feri] avval is tudatt táncolni [...] Vot nekijek egy botjak [...] Hogy van ez a páco, s aztán van egy kicsi... [hajlat] hogy attul fogja. Azak a pácákkal táncóttak.*

488 Ezt támasztja alá Zamfir Dejeu véleménye is (Dejeu 2000: 174).

489 Martin György az erdélyi román hajdútáncokkal és eszközös pásztortáncokkal kapcsolatos vizsgálatok eredményeit 1980-ban foglalta össze. A szerző szerint a Maros–Küküllő menti román botos táncok a 18. század előtti kelet-európai pásztortáncok egyik, sajátos irányba fejlődött regionális-etnikus tánc típusát képviselik (Martin 1980b: 177, 180). A táncok motívumkincsét látványos, nehéz mozdulatok, például széles lábkörök, nagy ollós ugrások, guggoló, térdeplő mozdulatok stb. jellemzik. A tánc előadása közben a táncosok – általában jobb kézzel – botra, vagy táncpartnerük kezére támaszkodnak. Más botos pásztortáncsal összehasonlítva a bothasználat egysíkú. Általában támasztékként a földre merőlegesen tartva használják azt, néha a földhöz ütik, esetleg megcserélik a kezükben, átveszik egyikből a másikba, vagy átvetik a lábuk alatt. Ritkán – elsősorban a Felső-Maros menti változatokban a földre fektetett bot felett is táncolnak (Martin 1980b: 171, 173, 176). Az erdélyi román hajdútánc (a Küküllő-menti *hăidau* és a Felső-Maros menti *in botă, pe botă, crucea*), a mozgásanyagát, motívumkincsét, valamint a kísérőzenéjét tekintve, szoros rokonságban áll az erdélyi legényesekkel. Tánc- és zenetörténeti szempontból átmeneti formát képviselnek a sűrű legényes és az új stílusú verbunk között (Martin 1980b: 177, 181) a mezősi lassú magyarhoz és ritka legényeshez hasonlóan (Martin 1998a: 561–565, Pálffy 1988: 265).

490 *Românește in botă* (román), jelentése kb.: románul bottal. Mezőségről nincs filmfelvételünk erről a táncról. A területünkhöz legközelebb a Maros-Torda megyei Erdőszakállon vették filmre (Martin 1980b: 178–179). A visszaemlékezések szerint a filmen látható tánc hasonlított a mezősi változathoz.

*Aztá' azakkal is csináták a figurát a botakkal, s aztá' szöktek magasra, ütették [a lábukkal] a gerendát!*⁴⁹¹

*Úgy mondták neki: romanyeste in botá. Úgy fogja a botot és... Az a Bika [Bonțidean Vasile] tudott olyan táncot. Az a diák [ortodox kántor]. Fogta a botot, s mind kereken... sétált, s aztá' mind bərbuncolt, s osztán a bottal is [figurázott]. Támaszkodott a botba. [Forgatta is a botot?] Igen. Igen-igen fáin vot [...] Az emberem [Tuluc Ioan] is tudta.*⁴⁹²

Visában a fentebb leírtak mellett további mozdulatokról is beszámolnak, így a bot földre fektetéséről és átugrásáról, két keresztbe fektetett bot fölötti táncról.⁴⁹³

*[Ennek a Bikának az apja is jó táncos volt?] Nukuj. Nagyon szerette a pálnikát. De nagy táncu vot. Azt mondták, hogy táncolt a bot mellett Táncolt a bot mellett, én nem tuom hogy. [Fogta a botot?] Fogta a botot is, de letette a földre, és [...] És ugy táncolt, ú járt, hogy egy köremmel nem érintette meg azt a tárgyat, ami le vót téve a földre. Köremmel! Köremmel nem érintette meg! Oan nagy táncu vot!*⁴⁹⁴

A táncosok bot aljába befúrt üregbe söréteket tettek, ami a bot rázásánál, földhöz való ütügetésekor zörögtek.⁴⁹⁵

*Olyan büszkeforma tánc vot. Csináltok figurákat a lábuk közt. A románságtól származik [...] [Milyen volt a bot?] Pálco vot. Olyan, mint a vőfipáco. Úgy mondták. Táncoltak kurázsit, a román táncot. A bot meg vót csinálvo cifráro, a végibe' vót serét, az zörgett. Aki tudta kezelni, zörgett benne. Mocsan, a vásárbo', aki bottal vot, már tudták, hogy nagy táncos!*⁴⁹⁶

A tánc a Maros–Küküllő menti *haidau*-hoz hasonlóan többféle változatban is élt: kötetlenebb egyéni, szabályozott csoportos, bot nélkül (lásd alább: *romanyeste in pontur*), illetve páros, nővel járt formáiról egyaránt rendelkezünk adatokkal. A nővel járt, újabb változatoknál a bot helyett már a női táncpartner kezére támaszkodva figuráztak a férfiak, a tánc a Maros–Küküllő menti haidáuhoz hasonlóan ennek kö-

491 Elmondta Timándi Samu *Gyéresi* (1919). Gyűjtötte Horváth Csongor és Varga Sándor, 1998. január 26-án, Visában.

492 Elmondta Tuluc (Lucaci) Susana (1913). Gyűjtötte Békési Tímea és Varga Sándor, 2001. április 19-én, Visában.

493 Ilyen a *crucea* (jelentése: kb. *keresztező*) nevű tánc néhány Felső-Maros menti faluban (Martin 1980b: 181).

494 Elmondta Papp Zsigmond *Karikás* (1921). Gyűjtötte Varga Sándor, 2000. január 28-án, Visában.

495 A Borsa-völgyében végzett kutatásai során K. Kovács László a pásztorok felszerelése között részletesen ismerteti a díszesen faragott, zörgő, láncos, valamint a kampós botot, illetve ezek használatát (Kovács L. 2008: 212–215).

496 Elmondta Timándi Samu *Gyéresi* (1919). Gyűjtötte Varga Sándor 2002. január 7-én, Visában.

szönhetően illeszkedhetett be a mulatságok táncrendjébe (Martin 1980b: 173). Tánccsoportokban használták a botot azok a táncosok is, akik ugyan a *(rományeste) in botát* már nem ismerték, de a legényes tanulása közben – az egyensúly megőrzése miatt – botra támaszkodtak (Varga S. 2010b: IV).

[Maga hány éves lehetett, mikor először járta ezt a kurázsit?] *Há' még gyerekkoromba' is, mondom, hogy jártam a juhokkal tavasszal, aztán sokszor fogóztam a bottal, csináltam, hogy menjen. Há' oan tizéves. Még nem is voltam. Huszonnyolcba', harmincbe', harmincegybe'. Rég vot az is.*⁴⁹⁷

A vélhetően az egykori hajdútáncokhoz kapcsolható botos formáját tehát ismerték a Belső-Mezőségen, sőt az 1800-as évek második harmadában még a magyarok is táncolták.⁴⁹⁸ A románok a botos táncokat az első világháborúig a saját tánciként őrizte meg.

A visszaemlékezésekből halványan az sejlik fel, hogy *(rományeste) in botá* térhasználatára a két férfi által járt forma volt a leginkább jellemző, ilyenkor a táncosok egymás mellett és a zenéssel szemben álltak, illetve gyakori volt az egymással szemben való táncolás is. Ez utóbbi esetben vélhetően előfordulhatott a mozdulatok összehangolása is, de erre, valamint a táncfigurákat előre mutató, vezető táncosról nincs adatom, körben, illetve félkörben járt csoportos formákról sem szólnak a visszaemlékezések.⁴⁹⁹

Legényesek

A Martin György tipológiájában a régi táncréteghez sorolt erdélyi legényes és lassú legényes tánc típusok (Martin 1998a: 549) több fajtáját is táncolták a Belső-Mezőségen. Visában a legényes táncok összefoglaló neve a *kurázszi*, újabban a legényes volt.⁵⁰⁰ A románok összefoglaló névként a *pontur*, illetve *berbunk* elnevezést használták.⁵⁰¹

497 Elmondta Gáspár József (1917). Gyűjtötte Varga Sándor, 1997. május 8-án, Visában.

498 Néhány adatközlő szerint a magyarok is táncoltak bottal (Varga S. 2010a: 681, 2010b: IV).

499 Ezek a térformák a Maros–Küküllő menti haidaura is jellemzők voltak (Martin 1980b: 173–174).

500 Több mezősi faluban a *magyar tánc* kifejezést is használták összefoglaló névként a legényesekre (Kallós 1964: 242, Pálffy 1988: 263). Visában a *magyar tánc* megjelölés leginkább a ritka legényesre és a lassú magyarra vonatkozott, ritkábban a *négyesre* és a *lassú cigánytáncra* is alkalmazták. Visában elvéve a *csúrdöngölő*, *verőtánc*, *szökőtánc*, és a *berbunk* elnevezésekkel is találkozott a legényes tánc típusra vonatkozóan.

501 Ponturi (román), jelentése kb.: pontozó. A visaiak a *pont* kifejezést a táncsal kapcsolatban általában a motívum, egyesek kifejezeten a legényes bokázó zárómotívuma színanimájaként használják. Bărbunc (román), jelentése: verbunk. A mezőszavai Oltean Juon (1928) szerint a legényesek különböző fajtái a következők voltak: *rományeste in pontur* (kb. román pontozó), *ungurestye in pontur* (*ungureste in ponturi* /román/, jelentése kb. magyar pontozó), *berbunk in pontur* (*bărbunc in ponturi* /román/, jelentése kb. verbunkos pontozó) és a *rományeste in botá*. Ezzel szemben megkülönböztette a páros táncokat: *zsok rományesz* (joc românesc /román/, jelentése: román tánc. *Zsok unguresz* (joc unguresc /román/, jelentése magyar tánc). Gyűjtötte Varga Sándor, 2006. május 29-én, Mezőszaván.

A többi közép-erdélyi változatnál egyszerűbb motívumkincsű és szerkesztésű sűrű legényest⁵⁰² Visában az 1960-es évekig magyarok és a románok egyaránt használták. A tánc formakincsét tekintve az utolsó három évtizedben változás következett be: a lábfigurázó motívumok leegyszerűsödtek, arányuk fokozatosan csökkent, míg a csapásoló motívumoké megnőtt. A táncban a formai elszegényedés utolsó stádiumában a lábfigurák között eluralkodó dobbantások és *lábütések* mellett a környéken az 1950-es években elterjedő – *tirnává* motívumai (lásd alább), illetve a különböző bohóckodó, vulgáris-obszcén mozdulatok is megjelentek.

[Császá]r] *Vilmus bácsi megnyerte az első díjt, ott Mezőségen. Oly, ha hallatad vona, hogy hogy szollott annak a szájo miko' ütette a száját és a seggit. Csak az ördög figuráját nem csinálto meg, más mindent. Oly nagy kurázsits vot. Űk [a románok] mentek zörgőkkel, itt ni a lábikon. Ott Mocsan... vot a... a cseresnyei vásár... Oszta' ott votak zenészek. Aztá' ott láttá' vona te táncot [...] Nagy táncosak votak... románok... Oly hogy járták azok a... kurázsit! Ugy verték...! Amiko' állott bé az öreg [Császá]r Vilmos], az ü izéjével, mintájával [...] Mind álltok tátott szájjol. Annak úgy jártok, úgy csavarodtak a láboi, érted... úgy elül, hátul... Sokszó' megütette a talpát is, te! A háta megett [...] Ott vot ű... ebbe' a kurázsiba'... ügyes ember vot, minden esetre... Táncbo' is... [...] Neki nem vot [...] ez a élménye így a tánc [páros tánc]. Na, hogy járjon e' lassut... vaj... [ilyesmi]. Űneki az vot [a szokása], hogy miko' vége vot a párnok, húzzanak neki egy kurázsit.⁵⁰³*

A sűrű legényest a két világháború között gyakorta még körben táncolták, a később a szólisztikus vagy a páros (két férfi által egymással szemben járt) formák váltak dominánssá. A párban és a körben járt változatoknál vannak arra vonatkozó adataink, hogy a táncosok igyekeztek motívumaikat összehangolni.

A lassú legényesek közül a ritka legényest a románok és a magyarok saját változatukban, (*rományeste*) *in pontur*, ritkábban (*rományeste*) *in botá*, illetve *magyar tánc*, elnevezéssel használták (vö. Pálffy 1988: 264–265). Visában és környéken a *magyar tánc* két fajtáját is ismerték, bár elnevezésben általában nem különböztették meg őket.⁵⁰⁴ Így beszélt erről az egyik visai adatközlőm:

A legidősebb korosztály, aki táncolta Papp József, a feleségem nagyapja. Hallottam, hogy senki nem tudta úgy megfacarni a lábát Visában, mind ő. Apósom Fodor János, Fodor András [...] Denuk űk taktusra táncoltak, éleeseben. Oda-odacsapták a lábukat a földhöz. Sokat figuráztok a labokkal. Aztán Gáspár Misi, Császá]r Sándor, Csicsás Józsi [...] Németi András, Kifli János, Császá]r Vilmos [...] Gáspár József... ezek már simábban táncoltak,

502 A mezőségi sűrű legényesről bővebben lásd Martin 1985, Pálffy 1987.

503 Elmondta Fodor Mihály *Jakab* (1938). Gyűjtötte Varga Sándor, 2002. július 21-én, Visában.

504 A magyarpalatkai zenészek a magyar ritka legényesre a fecsoreste rár (feciorește rar), a lassú magyarra az *ungurestye rár* (ungurește rar) kifejezéseket használták (Busai 2000: 14).

többet tapsoltak, s ütettek [...] Itten azt nézték, hogy ki milyen figurát, vagy hány figurát tud csinálni. Már ez a... ritka magyarba⁵⁰⁵ [...] az vot az érdekesebb, hogy ki milyen formán tudta megcsavarni... jobban a lábát [...] Ha nem ottan ebbe' a legényesbe' nem sok ilyen tapsolás vot régebben, inkább csak ez simább, ami nem ütötte a csizmáját, inkább csak a lábát tekerte. Ez vot örököelve. Aztán ez... hogy a csizmát is verik... ez inkább a tırnavával jött be. Mer' ebbe' aztán benne van ez a figura, a tapsolgatás. De a régi ritka... szoval ez a legényes, az a ritka magyar, abba' nem igen verték a lábukat. Inkább csak ezek a [...] figurák votak a... lábcsvarások.⁵⁰⁶

Martin György tipológiájában ezek a ritka legényes és a lassú magyar elnevezést kapták (Martin 1998a: 562–565). A ritka legényes gyorsdűvös kísérettű, kanásztánc dallamai kedveznek a pontszerkezet és a pontok végi zárlatoknak, így a táncfolyamat egyforma szakaszokra oszlik, míg a lassú magyar a ritka legényesnél oldottabb, egyénibb felépítésű tánc típus.

5. kép. Kiss Vilmos Császár ritka legényest jár a grófi épület teraszán megrendezett táncfilmzésen. Készítette Pesovár Ferenc, 1964 áprilisában.
Kiss Vilmos Császár családjának birtokában.

A lassú magyar kísérorzenéje augmentált, aszimmetria felé hajló, lassú dűvös kontrakísérettű hangszeres dallamokból áll,⁵⁰⁷ melynek sorszerkezetében gyakori a heteropódia, így ennél a táncnál a pontszerkezet kevésbé jellemző. Formai sajátosságai alapján a tánc típus átmenetet jelent az új stílusú verbunk felé (Martin 1998a: 561–565). A lassú magyar kísérorzenéje megegyezik a négyes kísérorzenéjével, bár néhány dallamot Visában kifejezetten a legényes változathoz kapcsolnak.

505 A ritka magyar elnevezést körülbelül az 1970-es évektől használják a visaiak. Elmondásuk szerint Kallós Zoltántól hallották.

506 Elmondta Fodor János *Selyem* (1932). Gyűjtötte Varga Sándor, 1998. október 3-án, Visában.

507 Az erdélyi falusi zenekarok táncritmuskíséretében a dűvő kontraritmus fontos szerepet játszott. Erről bővebben lásd Pávai 2012: 254–272.

A románok által táncolt aszimmetrikus lüktetésű, pontszerkezetekre tagolódo ritka legényest általában (*rományeste*) *in pontur* terminussal illeték, de *rományeste in botá* néven is emlegették, ami a fentebb leírt botos tánc egykori jelenlétére utal. A két tánc (a *pontur*, illetve a *botá*) kísérőzenéje a visszaemlékezések szerint ugyanaz volt.⁵⁰⁸ A kapcsolatot jelzi a *ponturban* a nő támasztékként való használata, valamint a magas, akár a szoba gerendáját érő láblendítések előfordulása is, amely mozdulatok egyébként a *rományeste in botára* voltak jellemzők.⁵⁰⁹

A lassú legényesek motívumkincse, funkciója és térhasználata a táncok használatának visszaszorulásával párhuzamosan változott. Az első világháború előtt a tánc egyszerűbb motívumait még sokan ismerték,⁵¹⁰ a visszaemlékezések szerint általában körben táncolták, esetleg egymással szemben párban (főleg a *pontur* esetében). A visszaemlékezők szinte mindegyike kiemeli, hogy ezekben az esetekben a táncosok törekedtek a mozdulataik összehangolására.

Azt magyarázom neked Sanyi, hogy ötvenhétbe [...] karácsony másnapján itt vot nálunk a tánc [...] Akkor láttom ezt, ahogy mondjátok, a ritka magyart [...] Hát kérem, aztat tudom, hogy egyik... vót János bácsi innejd ni, a szomszéd. Idesapám kettő. Vilmos bácsi is ott vót, me' szerette a táncot. Sándor bácsit ismerted, a [Vilmos] bátyját, Császár Sándort, me' így mondták nekik. És négyen táncolták, aztán... Oan táncot még nem láttom, oan legényest! Az a meghajlás Sanyi, így le térdeket egész a földig! De ott egyszerre ütett mindenki [...] Aztá a bakkancs vot akkor, s az a vászon harisnya. Ilyen posztonadrág... priccses! [...] Patko a bakkancs sarkán. Aztá' ütötték össze a patkot, ugy szollott, hogy csak na! De akko' egyszerre ütött mindenki, a térdet egyszerre hajtott mindenki! Aztán muzsikált a zenisz [...] mind palatkai származás vot, csak Kamaráson lakott: Pujú [...] Amég bejött a fiatalság, addig [...] muzsikált itt az embereknek. Minden esetre... olyan táncot addig se', de azóta se' láttom! [nevet] Leginyest! Járják itt, még vót az öreg. A Nukujt ismered! Az apjo [az öreg Bika] járto, na... ő másképpen táncolt, de eztet a ritka magyart még úgy nem láttom!⁵¹¹

A rendelkezésünkre álló, kisszámú adat arra enged következtetni, hogy 1920-as évek előtt csak a jobb táncosok (és azok is csak ritkán) járták szülőbana a lassú legényeseket.⁵¹² Később az egyéni, ritkábban a páros forma vált uralkodóvá.

508 A két tánc kapcsolatáról lásd még: Pálfy 1988: 265–266.

509 Pálfy rámutat arra, hogy a táncra vonatkozó terminusok, a tánczene tempója és ritmusa, a fentebb már ismertetett Maros–Küküllő menti haidáu-típussal való rokonságra utalnak. „A haidáu és a románeste in botá közötti kapcsolat minden valószínűség szerint a ritka legényes és a lassú magyar közötti kapcsolat megfelelője, az utóbbiak már az új táncstílus küszöbét jelentik” (Pálfy 1988: 265).

510 Visai adatközlőim még tíz-tizenkét olyan, az 1900-as évek elején született férfire emlékeztek, akik tudták a *magyar táncot*.

511 Elmondta Fodor Árpád *Denuk* (1943). Gyűjtötték: Pattantyús Gergely és Varga Sándor, 2011. június 5-én, Visában.

512 A szóban forgó tánc típussal kapcsolatos térhasználatról és a motívumok összehangolásáról lásd Kallós 1964: 242.

A magyar táncot a szüleink szülei is táncolták. Ez vot az eredeti magyar tánc. Vot itten egy Pap Jóska nevezetű, a feleségemnek a nagyapja vot [...] hát asztat dícsérték, hogy az nagyon értette eztet a legényest [...] A nálamnál tíz-tizenöt évvel idősebbek is táncolták hárman-nígyen a zenész előtt. Mentek körbe és [...] amikor a lábukat is verjék, akkor még meg is álltak, akkor megin' mentek körbe. Aztán még rendre is [szólóban], amelyikek tudtak. Akkor beálltak egyszerre többen is [...] Hát mondhatom, hogy vot egy unokabátyám, Németi Andrásnak hitták [...] Aztat láttam legszebben táncolva, meg vot egy Gáspár Mihály, akkor ök sogorok votak ketten, és láttam tőlük többször is így kettősbe' is táncolva.⁵¹³

A tánc típus magyar és román változatait egyértelműen elkülönítették, etnikus specifikumként ismerték a helyiek. A visszaemlékezések szerint a jobb táncosok ismerték a másik nemzetiség lassú legényesét is, de például a második világháború alatti feszült etnikai helyzetben nem táncolták.

A fent említett táncok Visában a második világháború után koptak ki a használatból, amikor az 1910-es, 1920-as években született jó táncos generáció kiiregedett. A gyermekeik már a ritka legényesek egy újabb típusát, a *tirnávát* tanulták meg, amit legényesként és páros táncként egyaránt ismerünk.⁵¹⁴

A *tirnává* kísérezőzenéjét visszaemlékezések szerint valamikor a második világháború körül ismerhették meg a visaiak. Az új zenére először a helyi páros, forgós-forgató táncok motívumait kezdték alkalmazni, ami a gyors tempó miatt rendkívül virtuózzá és látványossá vált. Martin György az 1960-as években tett megfigyeléseire támaszkodva azt írta, hogy a tánc lent- és fenthangsúlyos használata bizonytalan, ami a tánc újabb elterjedéséről tanúskodik (Martin 1990: 437). Belső-Mezőségen az 1970-es évektől a táncot már egyértelműen fenthangsúlyban táncolták, ami a helyi táncfolklórba való beilleszkedésére utal.

A tánc fokozatos, délkeletről-nyugatra való terjedésére az elnevezésén⁵¹⁵ kívül a szakirodalom, illetve a terepen gyűjtött adatok is utalnak: a *tirnává* a magyarpalatkai zenészek szerint a két világháború között már ismert volt. Vajdakamarást a tánc divatja csak az 1940-es években érte el (Pálfy 1988: 267), a válaszüti románok körében pedig csak az 1950-es évek végén vált ismertté (Kallós 1964: 245). A magyar

513 Elmondta Fodor János *Selyem* (1932). Gyűjtötte Varga Sándor, 1998. augusztus 21-én, Visában.

514 *Tárnaveana* (román), jelentése kb.: Küküllő-menti. Szakirodalomban előforduló névváltozatai: *tirnavă*, *tárnaveanca*, illetve *korcsos*, *korcsos tirnava* (Faragó 1946: 36–37, Kallós 1964: 245, Pálfy 1988: 264, 267–268, Martin 1990: 437). Kallós adata azért bizonytalan, mert tudjuk, hogy előszeretettel adományozott más vidékeken, falvakban használt terminusokat egy-egy tánc típusnak. A táncot Kallós nyomán a tánc házmozgalomban is *korcsos* néven ismerik, vélhetően Martin is tőle vett át. Az elnevezést a Magyarországon gyakran muzsikáló palatkai zenekar a 2000-es évektől közvetíti otthon is, így ma már előfordul, hogy visaiak is így nevezik a táncot. A *korcsos* és a *tirnává* elnevezések keveredéséről bővebben lásd Varga S. 2020a: 48–55.

515 *Tárnava* (román), jelentése: Küküllő. A táncot vajdakamarásiai is a Küküllő-mentéről valónak tartják (Pálfy 1988: 267).

névváltozat hiánya arra utal, hogy a Mezőségen az átvétel közvetlenül a románoktól történt.⁵¹⁶

A 20. század elején született visai román férfiak némelyikéről tudjuk, hogy a helyi ritka legényes figuráit alkalmazta a *tirnává* zenéjére.⁵¹⁷ Valószínűleg a divatból ekkor kikopó lassú legényesek motívumkincse és kísérezeneje keveredhetett egymással. Vajdakamarásról ismerünk erre vonatkozó párhuzamot (Pálfy 1988: 264). A táncnak ez utóbbi változatát kevesen és ritkán használhatták, valószínűleg átmeneti forma volt.⁵¹⁸ A tánc dél-mezőségi (Magyarfráta, Mezőszopor) és Maros menti falvakból⁵¹⁹ ismert, kötött szerkezetű változatát Visában az 1950-es években ismerték meg. A tánc lábfigurázó, első szakaszát csekély motívumkészlet jellemzi, a második szakaszban oldalt történő sarokcsapásokat táncolnak ollózó zárlassal (ezt Visában *átugrósnak* mondják), amit a harmadikban tizenhatodos tapsos csapások követnek.

Ez a tirnáva... ez egy román elnevezésű tánc, amit itt a Mezőségen használnak. Ez ritkább, mind a berbunk, valamivel [...] Küküllő környékéről származna ez a tánc. Azér' nevezték el tirnavá-nak [...] ez most jött be csak a háború után [...] A zenészek mentek idegeny falukba és akkor kifogták, hogy azok milyen formán táncolják. S akkor már, na... a nagyobb részt ők hozták be a faluba. De jöttek ide valami báréi legények, akkor azoktól láttuk hamarabb ezt a táncot [...] Ők is a zenészekül tanulták. Korpágyán Jozsif Serbán és Farkas Todor... velem egyidősek.⁵²⁰ Ez a kettő, ugy kettesbe' [...] tetszett nekem, hogy járják ezt a tirnavát. De a zenészek tanították meg. Azokat [a két román legényt] láttam hamarabb itt Visába'. Lehetséges, hogy Báréba' még azelőtt is táncolták volna [...] de én ezeket akkor láttam meg, még nem votam katona. Ezerkilencszázötvenegy-ötvenkettőbe [...] Már ez párosan elég sűrűnek jött ki, s aki birta, akkor aztán táncolt leánnyal.⁵²¹

Ez a meghatározott szerkezetű álló táncforma terjedt el aztán az egész Belső-Mezőségen, és vált szinte egyeduralgó legényes táncá az 1960-as évektől. A tánc vajdakamarási megjelenésére Pálfy Gyula tanulmányából következtethetünk.⁵²² Fontos megjegyezni, hogy ezt a táncformát az 1930-as évek előtt született, a lassú legényes tánc típus táncait (a lassú magyart, a ritka legényest és az *in ponturt*) ismer-

516 Ez még akkor is valószínű, ha tudjuk, hogy a tánc terjesztésében tevékenyen részt vevő magyarparlalkai zenész cigányok többsége nem tudott magyarul (vö. Pálfy 1988: 267).

517 Ennek párhuzama egy vajdakamarási táncfelvételen is látható: BTK ZTI Ft.685.12+ (Fügedi szerk. 2016).

518 Erre utal, hogy Válaszúton is csak a páros formájáról tesznek említést (Kallós 1964: 245).

519 Lásd a keménytelki ponturi nevű táncot: BTK ZTI Ft.662.3–5, 9–12 (Fügedi szerk. 2016).

520 Corpădean Iosif *Serban*, román személynév.

521 Elmondta Fodor János *Selyem* (1932). Gyűjtötte Varga Sándor, 1998. augusztus 21-én, Visában.

522 „Erre a férfitáncra fiatalabbak is vállalkoznak, esetükben a táncot csekély motívumkészlet és ritmikai aprózások jellemzik. Az öregebbek lábán előforduló, régiesebb, lábfigurákban gazdag előadásmód helyett a fiatalabbaknál virtuóz hatású csapásoló motívumsorokkal találkozunk” (Pálfy 1988: 264).

rő férfiak már nem sajátították el, csak az őket követő generáció. Visában a *tirnává* igazán kedvelt tánccá az 1940-es években született legények lábán vált. Hosszú népszerűségére jellemző, hogy még az 1980-as években születettek közül is megtanulta néhány legény.

6. kép. Kiss Zoltán Sziki tizenhatodos csapásolása a *tirnávában* egy juhmerésen. Készítette Boros Balázs, 2007. április 21-én.

A tánc térhasználatára a körben, párosan illetve szólóban járt formák egyaránt jellemzőek. A páros forma esetén a lábfigurákat általában egymással szemben táncolják, míg a csapásoló résznél (főleg a tizenhatodos tapsos csapásoknál) sokszor a zenész felé fordulnak. A motívumok összehangolására oly mértékben törekednek, hogy eltérés esetén gyakran meg is állnak és rövid szünetet tartva igyekeznek bekapcsolódni a másik(ak) által táncolt folyamatba.

Martin György a mezősegi verbunkot a lassú dúvós, augmentált kísérezeneje alapján a lassú legényesek csoportjába sorolta (Martin 1998a: 561–563). A 18. században kialakuló magyar nemzeti tánc típus helyi változata első sorban a kelet mező-

ségi területen terjedt el, de a Belső-Mezőség néhány falujában ismerték a cigányok (Magyarpalatka) és a magyarok (Feketelak, Légen, Mezőkeszű). Visában a verbunk kísérőzenéjére páros táncot táncoltak általában, néhány bizonytalan adat utal csak arra, hogy az 1930-as években elvétve jártak a zenére legényest is.⁵²³ A tánc használatát övező bizonytalanságára utal az elnevezése is: *verbunk*, *lassú verbunk*, *lassabb verbunk*, *verbunk-féle*. Az egyik, volt visai zenész szerint Visában táncolták az 1940-es években az ún. *szováti verbunkot*, erről azonban nem derült ki, hogy valóban verbunk volt, vagy a sűrű legényes egy helyi változata.

A közeli Széken ismert volt a verbunk (Novák 2000: 73), Vajdakamarásról Pálffy Gyula nem hozott vonatkozó adatokat, az ottani tánckészletet összefoglaló táblázatában kérdőjellel szerepel a tánc elnevezése (Pálffy 1988: 269). A szomszédos román falvakban is csak a forgató páros tánc kísérőzenéjeként ismerték a verbunk dallamokat. A belső-mezőségi falvakban Feketelakon, Légenben, Magyarpalatkán, illetve Mezőkeszűben ismerte néhány férfi a táncot.⁵²⁴ A táncot – ha nagyritkán előfordult – Visában egyedül, szóló formában járták.

Mezőség a Kárpát-medence férfitáncokban egyik leggazdagabb tája, állapította meg Martin György (Martin 1990: 435–436). Ehhez hozzátehetjük, hogy Visára és a környékbeli falvakra ez fokozottan igaz: a 20. század első harmadában a három fő típus mellett (sűrű legényes, lassú legényesek, verbunk) további altípusokat is megkülönböztethetünk. E táncfajtákat az összes itt élő etnikum ismerte, néhányhoz határozott tulajdonképpent (magyar tánc – román tánc) kapcsolódik.

Ez a kurázi elnevezés onnan ered, hogy hát... csinált kurázst az embernek. Kurázs,⁵²⁵ ez románul van kiejtve [...] Magyarul azt mondja, hogy... merészkedik, hogy ki a legelső, vagy ki merészkedik eljárni ezt a táncot. Bátorság. Samu szerint kurázi a magyar tánc is, de nem! A [...] kurázi vot ez a tánc... ez a berbunk [sűrű legényes]. A magyar tánc, az magyar tánc. Vagy a tirnava az más tánc vot, az in botá az megin' más. Ez a négy vot, aki a legényes táncnak... kinevezve [...] A leglassabb vot a magyar és utánno jött az in botá. Utánno jött a tirnava, s a legsűrűbb a kurázi. Biztos, hogy így van... így vot is [...] Me' itt mondjuk a falusiak tettek neki egy nevet. Na, mos' húzzál egy magyar táncot... vagy húzzál egy tirnávát, vagy húzzál egy kurázst! Vagy a románoknál, mikor ő rendelte, hogy húzzál egy in botát. Mer' aztat inkább csak ők járták, a magyarok nem igen [...] A románok mind ezt a berbunkot [sűrű legényest] táncolták, csak ők többet táncolták a tirnávát, és akik nagyon jól tudtak... az in botát, csak azok táncolták aztot.⁵²⁶

523 A közép-erdélyi verbunkot a tánc virtuozitása miatt csak kevesen ismerték és járták (Martin 1998a: 563).

524 Magyarpalatkára a zenészek emlékezete szerint valamikor az 1950-es években kerülhetett, vélhetően Kolozsvárról hozták be. Erre utal a zenészek által használt elnevezés, a *berbunk studencilor* (bárbunc študentilor, jelentés: az egyetemisták verbunkja) is (Busai 2000: 14). A feketelaki változatról film is készült: BTK ZTI Ft.508.3 (Fügedi szerk. 2016).

525 Courage (román), jelentése: bátorság.

526 Elmondta Fodor János *Selyem* (1932). Gyűjtötte Varga Sándor, 1998. január 24-én, Visában.

A férfitáncok különböző típusait általában, egymással összefűzve használták, a ritka legényessel, vagy lassú magyarral kezdve és a sűrű legényessel befejezve a ciklust (Martin 1990: 436).

A legényeseket a 20. század elején még cikluskezdő, közösségi funkcióban táncolták, a két világháború között azonban már csak bemutató jelleggel, egyéni, kettes és csoportos formában járták (lásd *Képmelléklet: 10.*). A bemutató szerepkörhöz kapcsolódik, hogy sokszor látványos módon igyekeztek nehezíteni a tánc előadását: üveggel a szájukban, asztalra felmászva táncoltak stb.

Amikor vot Kötelenden [...] vot kontabilnak⁵²⁷ a leányo. Miko vot a lakadalmok ott Kötelenden. A Bika két fia [Bonțidean Juon és Vasile] fel [ugrott] az asztalra, mer' ugy táncoltak, az asztalon fenn. Ugy táncoltak, ugy elrakták a berbunkot. Az mindegyik nagytáncu vot.⁵²⁸

A térhasználat átalakulása a tánc szerkezetét is befolyásolhatta,⁵²⁹ mindemelt a tánc társadalmi szerepének változásaira is utal: a közösségi jelleg helyett a későbbi proxemikai forma már az egyéniséget emeli ki, olyannyira, hogy Visában a szólótánc végét nem megvárva *zavarkolódní, más legényesébe belemászni* súlyos sértésnek számított.

Új, a visszaemlékezések szerint először az 1940-es években előforduló jelenség volt az asszonyok legényese. Néhány ügyesebb mozgású lány megtanult néhány férfitánc motívumot és azt a fonókban, majd később a táncon is eljárták.

Magyar (négyes)

A Belső-Mezőség összes magyarlakta falujában ismerték a férfitáncokat kísérő női körtáncokat, valamint az azokból másodlagosan kialakuló, vegyes négyes, kis körben járt táncformát (Martin 1990: 436). A tánc zenekíséréte a lassú magyaréval azonos, az 1960-as évektől azonban a *tirnává* kísérődallamai is megjelentek benne. A táncot a legtöbb esetben négyen járták összekapaszkodva, kör formában, hol balra, hol jobbra forogva (Pálfy 1988: 265).

Visában a *négyes* többféle funkcióban fordult: elő: a legkorábbi, 20. század elejére vonatkozó adatok szerint mintegy a lassú magyar, ritka és sűrű legényes tánc kíséretként csak lányok táncolták. A két világháború között a legényesek fokozatosan bemutató szerepkörbe kerültek, egyre kevesebben táncolták őket – ebben az időszakban a férfitáncokat nem ismerő legények is csatlakoztak a legényest kísérő

527 Contabil (román), jelentése: könyvelő.

528 Elmondta Fodor (Szőlősi) Anna (1926). Gyűjtötték: Békési Tímea és Varga Sándor, 1999. augusztus 5-én, Visában.

529 A kalotaszegi legényes szóló, páros és csoportos formáit megvizsgálva Karácsony Zoltán megállapította, hogy „a kettes és csoportos előadásmód következtében a tánc formai-szerkezeti szintjei bővülnek, egyre bonyolultabbakká válnak” (Karácsony 2009: 360).

körtáncot járó lányokhoz. A tánc vegyes, férfiak és nők által járt formáját külön, a legényes táncoktól függetlenül is táncolták, de ilyenkor mindig a lassú magyar kísérezőzenéjének bizonyos dallamaira, a *magyar-négyes* zenére. Néhány visszaemlékezés szerint a tánc a négyes körbe való összekapaszkodás előtt nőt legyező jellegű iven történő táncoltatása és páros keringésre korlátozódó párostánccal kezdődött.

A Belső-Mezőségen a két világháború között még gyakorta táncolt *magyar*, vagy négyes elnevezésű körtáncot nehéz elhelyezni az európai tánc történeti divatok között. Martin György szerint a középkor uralkodó táncformája, a körtánc emlékéte a Kárpát-medencében a lánykörtáncok őrzik, ezeknek újabb és formailag fejlettebb rokonai a közép-erdélyi, hangszeres kíséretű, kis körökben járt táncok (Martin 1979c: 206–236). Visában (és a közeli Széken is) előfordult, hogy táncmulatság szüneteiben a lányok spontánul összeálltak és énekre forogtak, sőt arra is van adat, hogy ének nélkül, csak a forgás élménye miatt táncolták a négyest. Ritkábban többen, akár hatan-nyolcan is összekapaszkodtak és körtáncot jártak négyes és csárdás dallamokra.⁵³⁰ Mindez a tánc történeti korszakokon átívelő jelenlétére is utalhat. A mezőségi négyes a második világháború körül kopott ki a rendszeres használatból, az ötvenes években a visai *kicsitánc*on a leánygyermekek még használták. A táncval kapcsolatos térhasználat attól függött, hogy legényes kíséretként, vagy önmagában táncolták-e. Az előbbi esetben a zenészek előtt a figurázó legények táncoltak, mögöttük pedig két-három négyes forgott, az utóbbi esetben a négyesek az egész táncteret használhatták.

Tradicionális páros táncok

Az erdélyi Belső-Mezőség néhány falujában (pl. Magyarpalatka, Magyaraszóvát, Mezőkeszű, Vajdakamarás, Visa) a magyarok lassú páros tánca volt a *lassú* vagy *rikta cigánytánc*. Ugyanígy táncpárkezdő funkcióban táncolták a mezőségi románok a *zok rományeszok, rományeste (pe lung, gye a lungu)* szintén aszimmetrikus lüktetésű páros táncukat.⁵³¹ Az igen lassú tempójú *lassú cigánytáncot* főként 11, 16 szótagos, vokális változatban is élő régi stílusú, ún. jajnóta típusú dallamok kísérik. A magyar és a román változatok a középkor végi, vonulós táncokkal, illetve a reneszánsz forgós-forgatós táncokkal mutatnak rokonságot. A *lassú cigánytáncot* a 20. század első harmadáig a táncrend első táncaként, később már csak külön kérésre táncolták (lásd *Képmelléklet: 11.*).

Körülbelül ugyanebben az időszakban, az első világháború környékén szűnt meg az a régi stílusú közösségi éneklés, ami korábban jellemző volt a tánc közben.

530 A Kolozsváron szolgáló széki lányok hétvégi kimenőjükön énekszóra járták a *négyest*, saját elnevezésükön a *magyart*. Ezt a sajátos, énekes körtáncot a hangszeres kíséretű körtáncokhoz képest másodlagos formának tekintette Martin, a körcsárdást pedig kifejezetten új stílusúnak tartotta (Martin 1979c: 206–207, 240).

531 *Românește* (román), jelentése: románul. *Românește pe lung, de-a lungu* (román), jelentése kb.: románul hosszan (utalva a sortánc jellegére).

A román változtok gazdagabban díszítettek (páros keringés, átvető, a nő kiforgatása a férfi előtt vagy mögött, a nő kar alatti forgatása), míg a magyar változatok az 1900-as évek elején már csak összekapaszkodva járt lassú lépésekből és páros keringésből álltak (Varga S. 2014d).

Mentek szépen kereken, léptek csendesen, meg kifordította a lányt. Szépen megfogta így csinosan, s így megfogta a kezével, és akkor megin megfogta, és mentek szépen tovább. [Oda-vissza forgatás volt?] Vót [...] Én azt szerettem a legjobban, a lassú táncot [...] románul úgy mondták: trázse zsokul ungureszk!⁵³² Oszt azzal kezdték meg, a lassú tánccal. Ez a lassú tánc ez olyan, hogy úgy mentek csendesen, lassan körbe, rendesen kettősbe. Énekeltek is, amék tudott énekelni, nem vót farcs,⁵³³ énekel. A legén' énekel és rikatozott.⁵³⁴

A 20. század első évtizedeiben született magyaroknál még megfigyelhető volt, hogy a kísérődallamok sorvégeihez igyekeztek illeszteni a forgásváltásokat.

[Mikor a lassúba mennek körbe, mikor változtatják meg az irányt?] Hát... a zene. A zene a törvény. Mikor szaggat a zene, akkor úgy esik, hogy úgy pászolt. Akkó belelépi magát, belerázza magát... hogy térjen meg [forduljon meg] [...] Lehet akármikor eztet, nincs szó róla, de inkább [...] valahogy úgy adja magát, hogy mikor a zene szaggat, akkor lehet inkább fordulni.⁵³⁵

A páros forgásban ez a korosztály a lépések folyamatát megtartva, a lépések ritmikájával való játékkal érezte a zene aszimmetriáját (helyi elnevezéssel *simítva* járták), míg a fiatalabbak nagy része a lépésfolyamatot megszakítva a külső lábbal *akasztott*.⁵³⁶

A lassú táncban is simítanak, nem akasztanak. Van, aki akaszt. Megáll a lassú táncban, amikor megy kereken, és megvárja, míg a zenész pont kezdi. Ettől rázós lesz a tánc, ahogy a zene szaggat. De szerintem simábban, egyfolytában kell menni.⁵³⁷

532 Trage jocu unguresc (román), jelentése: Húzd a magyar táncot!

533 Falsch (német), jelentése: rossz, hamis.

534 Elmondta Chira (Nagy) Erzsébet *Bendi* (1912). Gyűjtötte Ratkó Lujza, 1987 májusában, Visában.

535 Elmondta Fodor János *Selyem* (1932). Gyűjtötte Varga Sándor, 1999. augusztus 25-én, Visában.

536 A táncra vonatkozó *akasztós* és a *butykos* elnevezés a visaiak szerint Kallós Zoltántól származik. A visaiak tőle vették át és a magyar táncutatókkal való beszélgetéseik során az 1980-as 1990-es évektől egyre többször használják. Kallós egyik közléséből tudjuk, hogy valamikor a Kis-Szamos völgyi falvakban is használták az aszimmetrikus párkezdő lassú táncot. A táncal kapcsolatban a hajnali, hajnalozó kifejezések is felmerültek (Kallós 1964: 243).

537 Elmondta Fodor János *Selyem* (1932). Gyűjtötte Varga Sándor, 1998. január 24-én, Visában.

A fenti megnevezések eredete bizonytalan, a mezősegi népi terminológia a legtöbb esetben a *lassú* (Szék esetében), *lassú tánc*, *cigánytánc*, *lassú* vagy *ritka cigánytánc*, *magyar lassú* kifejezéseket használja. A magyarok *ritka cigánytáncának* az 1980-as, 1990-es évekre már leegyszerűsödött változatait az ekkor felerősödő tánc házas érdeklődés tartotta életben. A tánc előadásához szorosan kapcsolódott a régi stílusú, visszafogott magatartásmód, az éneklés és *rikoltozás*, ez utóbbi főleg a román változatok esetében.

Az akasztós, az nem olyan egyszerű... Megtanulni, azt később tanultuk meg. Akkor a fiatal serdülő korban nem igen táncoltuk az akasztóst, hanem azután jöttünk rá, hogy [...] ez igazán szép tánc és próbálgatjuk. De a fiatalok mindig ellene votak. Mer' nem tudták és aztán azt mondták, hogy hát ez a tánc ez nagyon lassu és jobb lenne egy sürü. De hát ez én szerintem szép tánc. Csendes [...] Már az anyám úgy magyarázta nekem, hogy minden pár [...] az akasztóssal kezdődött [...] És aztán nem csak ez a két melódia vot, amit... mostan huz a zenész. Hanem nagyon sok vot [...] Több fajta. S abba' énekeltek... nagyon is sokat. Ez a korosztály [a saját korosztálya] már a mezőn se' nem nagyon énekelte...⁵³⁸

A tánchoz szabad, kötetlen térhasználat kapcsolódott, kivéve Magyarorszáton és Széken, ahol a 20. század elején a *lassú cigánytáncot* párosával összefogózza, körben állva táncolták (Varga S. 2014d). A visai és környékbeli románoknál (Báré, Marokháza) elvétve előfordult, hogy a tánc vonulós formáját vezető (a *gye a lungu* élén álló) táncos két nővel járta, lassan sétáltatva, és forgatva őket.

[Egy visai származású román nőről beszéltünk] *S akkor ü oan gyönyörűszip leány vot. Vitték Marokházára. Ahogy kihozták a kapun, aztán egísz, amíg ide lejüttek, hogy van a szövetkezet, addig mind úgy jüttek, a román táncot [táncolva], sorba' az után, s úgy táncolták a... egísz addig, s ott ültek fel a szekerekre. Egyszerre... csináták. Oan ügyesen jüttek. [Egyszerre is forogtak?] Nem egyszerre! Nem! Rendre! Miko melyik forgatta. Jüttek, s úgy forgatták, s akko újra jüttek. Mind ugy a zeniszek huzták ara... Emlíkszem, mind hogy ha ma lett vona... Egy gyönyörűszip leánt vitték Marokházára. Egíszen amíg ide kiírtek, addig min' táncolva jüttek. Lassan... lassan... A zeniszek jüttek senilve, s ük jüttek táncolva. Na, emlékszem jól, ott ültek fel a szekerekre.⁵³⁹*

A szomszédos román falvakban, lakodalmakkor még az 1990-es években is sokan járták a fent említett román *lassú forgós-forgatós táncot* (*zsok rományeszék*), rendkívül gazdagon díszítve, veretes előadásmódban. A visai románoknál a táncot

538 Elmondta Fodor János *Selyem* (1932). Gyűjtötte Varga Sándor, 1998. augusztus 23-án, Visában.

539 Elmondta Nagy (Kiss) Amália (1918). Gyűjtötte Varga Sándor, 2000. február 8-án, Visában.

az 1920-as években született korosztályban még általánosan ismerték, a későbbi generációból már csak a jobb táncosok.

A belső-mezősségi falvak magyar lakossága körében ismeretes néhány, általában a település legnépesebb, vélhetően legrégebb nemzetségről elnevezett, régi stílusú táncdallam. Visában a *lassú cigánytánc* egyik dallamát a Fodor nemzetség *táncának* nevezik.

Nemzeti tánc típusunkkal, a csárdással kapcsolatban a Mezőségen rendkívül vegyes képet találunk.⁵⁴⁰ A 19. század első harmadában kialakuló és később mindent elárasztó zenei divat vélhetően csak az 1800-as évek végén jutott el a Belső-Mezőség falvaiba,⁵⁴¹ de a rendelkezésekre álló adatok azt mutatják, hogy maga a tánc típus nem vált uralkodóvá, csupán az Erdőhát, a Szamos-mente és Észak-Mezőség magyar lakossága körében.⁵⁴² A csárdás tánczene újabb elterjedését bizonyítja, hogy a közeli, régies tánc kultúrájú Széken, csak az első világháború körül került be a táncrendbe (Martin 1981: 254), valamint, hogy a belső-mezősségi csárdás lassú dűvös, fokozatosan gyorsuló kísérőzenéjében még a régi stílusú dallamok is tetten érhetőek (Pálffy 1988: 267).

A csárdás alapvető mozdulatát a *kettőslépést* Visában és környékén is csak esetlegesen használják, helyette gyakran egyet jobbra, egyet balra lépnek. Az itt csárdásként ismert tánc formakincsében egyébként teljesen megegyezik a régiesebb forgós-forgatós tánc típus helyi változataival (lásd alább *szőkös*).⁵⁴³ Formakincsére még a nők hát mögé vetése, lepördítése, illetve egymástól külön táncoló-csalogató formulák, a nők kar alatti forgatása és a nők virtuóz forgástechnikája jellemző (lásd *Képmelléklet: 12*).

A belső-mezősségi páros táncok leggyorsabb tempójú típusa a *sűrű (gyesz, száricá)*.⁵⁴⁴ A gyorsabb, fokozódó tempójú, gazdag formakincsű táncra a lassú csárdásnál már tárgyalt fordulatok, motívumok jellemzőek. A tánc párelegendő, csalogató részére jellemző motívumkészlete, felfokozott hangulat esetén az 1970-es évektől kiegészülhet a párelegendő, egymással szemben táncolt figurázásokkal, amit cigánytáncnak vagy *csingerálásnak* neveznek (Martin 1990: 436–437). A csingerálást a magyarok és románok a cigányokra jellemző aprózó lábfigurák mellett leginkább a tréfás, groteszk sokszor obszcén mozdulatokkal tűzdelik meg. Ezt az extrovertált előadásmódot helyben *bolondozásnak* hívják, ezzel a lakodalmakban,

540 A csárdás történetéről bővebben lásd Pesovár E. 1997a: 56.

541 Pálffy Gyula adatai szerint Vajdakamarásra az 1910–1920-as években érkezett el a csárdás zenéje (Pálffy 1988: 267).

542 A tánc elterjedésében rendkívül nagy szerepet játszott az iskola, a városban szolgáló fiatalság, a katonaságot megjárt férfiak, valamint a falvakba ellátogató városiak kulturális közvetítő szerepe (Járdányi 1943: 35–44). Ez utóbbi helyeken, a kismemesi falvak, valamint a főutak, kereskedelmi központok közelsége okozhatta a csárdás – a korábbi forgós-forgatós tánc típus teljesen eltűntető – elterjedését. Mindezt alátámasztja az is, hogy a kérdéses területek román lakossága a régiesebb táncformát őrizte meg.

543 Vajdakamarásra vonatkozóan írta Pálffy Gyula: „A dallamokkal ellentétben a tánc megőrizte régies karakterét” (Pálffy 1988: 267).

544 *Des* (román), jelentése kb.: gyakori, gyors. *Sărița* (román), jelentése kb.: ugrálás. Visai magyar névváltozata még a *szőkőtánc*.

mérési mulatságokban a hangulat tetőfokán szórakoztatják magukat és egymást (lásd Képmelléklet: 13.).

Az eszta ritmusú kísérőzenében a magyar népies műzene, a román és cigányos darabok nagy gyakorisággal fordulnak elő, de a régies tetrapódia azonban még itt is dominál (Pálffy 1988: 267). A visaiak a *sűrűben* megkülönböztetnek, és külön elnevezéssel illetnek néhány általuk kedvelt dallamot (*császu*, illetve *uszkátye muere*).⁵⁴⁵

*Szóval ez a szomszéd, ez a román ember, ennek vót egy tánca, azt mondták neki, úgy nevezték el, hogy a császu. Császu az a... olyan taktusra ment ez, aztán nagyon szerette, hogy akkor állandóan verte össze a sarkantyúját, hogy... azé' kellett neki, ez volt az ő tánca. [És ez gyors volt?] [...] Nem pont mind a tirnává, de gyors. A mostaniak közül Kuli Feri kedveli... látom.*⁵⁴⁶

A 19. század közepén keletkezett, új stílusú népdalokat a románság és magyarság egyaránt kedveli és használja a csárdás zenében. Ezt a tánczenét a magyarok a legtöbb helyen *ritka csárdásnak*, ritkábban *cigánytáncnak* hívják. A románok is használják mindkét elnevezést.⁵⁴⁷

Újabb tánczene a *magyar csárdás*, amely kizárólag 20. századi magyar népies műdalokat, nótákat tartalmaz.⁵⁴⁸ Ezek a második világháború után terjedtek el a környéken.

*Ezerkilencszáznegyvenben volt, ősszel [...] Onnan jüttek bé... [a magyar katonák] Pulyonbul [...] Van itt az az ipület Hivó Mariéknál. Odagyültek, ott pont főzték a szilvaizet [...] És akkor öste asztán odagyülekeztek sokan, így ni a falubul. S osztán úgy táncoltak! Egy nagy... nagy kört [alkottak] ott a katanák... Mindenki táncoltak ott. [Ezek a katonák tudtak táncolni?] Há' aztán ugy, mint Magyarországon. Nem ugy, mind nálunk! Vették így el a leányokat, s asztán mentek (...) S osztán táncoltak hol erre-hol arra [mutatja a kettős csárdáslépést]. S osztán ugy táncoltak, de nem forgatták ugy, mind itt... Itten nálunk hogy forgatják kétfelé. Itt nálunk má' így vót má' ez a tánc, a románok is így táncolnak.*⁵⁴⁹

545 Ceas (román), jelentése: óra, uscáte muire (román), jelentése: fáradj el asszony! Ez utóbbi dallamot az 1980-as évek végén vették át a román rádió adásaiból.

546 Elmondta Fodor János *Selyem* (1932). Gyűjtötte Varga Sándor, 1999. augusztus 5-én, Visában.

547 Ceardaş (román), jelentése: csárdás, țiganeşte (román), jelentése kb.: cigányos. A kérdést bonyolítja, hogy a korai csárdás zenét ma már egyik etnikum sem tartja magyarnak. A magyarok erre gyakran a *román csárdás*, vagy *cigány csárdás* kifejezéseket használják.

548 Az 1960–1980-as években még Magyarországon is közkedvelt dallamokról van szó, mint például: *Piros, piros, piros, háromszor is piros...*, *Befogom a lovam a zöldre festett kiskocsimba...*, *Meguntam az életemet, felmegyek Budapestre...* kezdetű nóták (Busai 2000: 11–12, Tamás 1991: 37).

549 Elmondta Fodor (Szőlősi) Anna (1926). Gyűjtötte Pattantyús Gergely és Varga Sándor, 2011. június 4-én, Visában.

A magyar nótákra járt tánc formája is megegyezik az előzőkével, azzal a különbséggel, hogy a *kettőslépést* következetesen használták benne, illetve a tánc elején. A románok ezt egyértelműen magyar táncnak tartják, a saját mulatságaikon nem kérték a zenésztől.⁵⁵⁰

A történeti forrásokban a 16. századtól nyomon követhető mérsékelt tempójú, forgós-forgató páros táncok közül a szökőst (gyakran *bátutának* emlegetve) táncolják az általunk vizsgált területen.⁵⁵¹ Kísérőzenéje 2/4-es ütemű, gyorsdűvő kontraktsérettű (Pálffy 1988: 266–267), két kontra esetén az egyik esztam kíséretet biztosít. A csárdások mellett ez a tánc az, amit a táncmultságok nagyobb részében táncoltak és táncolnak ma is, még a mai, ötven év körüli korosztály – román és magyar egyaránt – ismeri. A szökős tánczene dallamai közül a néhány férfi a *vastaghúrost* kedveli, ha a zenészek elé kerülnek, a prímás igyekszik is nekik ezt elhúzni. A visszaemlékezések szerint ezeknek a dallamoknak nagy volt a presztízsük, csak a jó táncosokat illették meg. Az egyik ilyen dallamot néhány visai adatközlő az *öreg Náci táncaként* emlegette.⁵⁵²

A belső-mezőszégy forgós-forgató táncok egyik virtuóz, bemutató jellegű változata a *kettős* – mikor egy férfi egyszerre két nővel táncol (*lásd Képmelléklet: 14.*)⁵⁵³

Erre vonatkozóan a környékbeli románoknál is találtam utalást, bár előfordulása magyar falvakban gyakoribbnak tűnik. A szakirodalomban ezt a táncformát gyakran szászkának, illetve szászttáncnak írják (Pálffy 1988: 267).⁵⁵⁴ A szászka elnevezés Magyarországot és Magyarpalatka kivételével tudtommal nem ismert a belső-mezőszégyi magyarság körében. Visában is csak halvány emlékei vannak a táncnak és még kevesebben ismerik a vonatkozó terminust (*szászka, szászok tánca*).⁵⁵⁵

Itt mullattak a kamarásiak. Me' kamarási vot a... a kollektív kontábilja... a rokonunk [...] Fére vot téve az asztal, má'... ott má' ki vótak jöve a csúrbül és oda vot téve a pálinka, a bor [...] [az Öreg] Náci még nem vot elmenve, még nem engedtem, menjen. Me' azt mondta az a kamarási, hogy utánnuk jön auto. El is jütt. S akko' még mindig nem engedtem, aszondtam: nem, me' amiko' mentek, akko' mentek az egészen, a kamarásiak egyszerre a zenészszel. A zenész bé vot fogadva tizenkettőig. Csak a legközelebb valo rokonok maradtak. S akko' itt muzsikát Náci... Mint akinek a szivit rántották ki....

550 Terepmunkám alatt többször tapasztaltam, hogy az interjúk során a magyarok és a románok egyaránt szívesen reprezentálják saját tánc és zenei kultúrájukat, kiemelve, hogy a másik etnikum táncait nem táncolják, tánczenéit nem használják, a táncalkalmakon történő résztvevő megfigyelés során azonban ez a kép rendszeresen hamisnak bizonyult. Több olyan román táncalkalmon vettem részt, ahol a zenészek csárdást muzsikálva, magyar nótákat is használtak. Meglepetésemre a román vendégek ezeket a dallamokat ismerték, sőt láthatóan kedvelték is. Magyar lakodalmakban is hasonló jelenségeket figyelhettem meg, román populáris zenével kapcsolatban.

551 *Bátută* (román), jelentése: kb. ütős, felrázott.

552 Visában más példát nem találtam a Mezőszégyen egyébként gyakori személyneves táncnévadásra (Martin 1984: 159–162, Megyeri 2003: 36–38, 40).

553 Pálffy Gyula vajdakamarási dolgozatában hármas csárdásként említi (Pálffy 1988: 267).

554 Valószínűnek tartom, hogy az akasztóshoz és a ritka magyarhoz hasonlóan a szászka terminus is Kallós Zoltánnak köszönheti a széles körben való elterjedtségét.

555 Volt olyan visai adatközlő, akik *szerbek tánca* néven emlegette a szászkát.

[Szőlősi] Miklós bácsi elkezdte a lassutáncot énekelni. Me' nagyon szerette a lassutáncot... Énekelte, s akko' közbe' felszökett, s elvette Málvint, a Józsi anyját táncolni. Akko' rögtön meglátto a ... ángyom [...] és odaszökött, s [Szőlősi Miklós] megfogta, s hármon táncolták... a szászok táncát. Hát én addig nem láttom, de a lépés pontról pont... hajszára léptek... lépték ki hármon. Igen. Én addig se láttom, s azután se láttom többet. Mondam, hogy ez így vot.⁵⁵⁶

A táncra vonatkozó szakirodalmi említések, a visszaemlékezések, valamint a magyarpalatkai és magyarszováti filmfelvételek⁵⁵⁷ alapján úgy vélem, hogy a szászka egy kötött sorrendű és figurakincsű vonulós sortánc lehetett, melyhez meghatározott dallamú lassú csárdás és szökös kísérezene kapcsolódott. A tánc Visában valamikor a két világháború között kopott ki a használatból, korábban a visszaemlékezések szerint leginkább lakodalmakban fordult elő. A *kettőshöz* pusztán formai hasonlósága kapcsolja – ugyanúgy két nővel táncolják. Román falvakból a szászákra vonatkozóan nincs adatom.

A vizsgált területen a forgós-forgatós táncokat (csárdás, szökös, *sűrű*) a magyarok és a románok egyformán, egyaránt rendkívül virtuóz módon, sok motívummal (átvetők, fenthangsúlyos páros keringés, a nők hát mögé vetése, lepördítése, illetve egymástól külön táncoló-csalogató formulák, a nők kar alatti forgatása, illetve virtuóz külön forgása, a férfiak csapásoló motívumai stb.) táncolták.

7. kép. A tradicionális visai páros tánc különböző mozulatai a grófi épület teraszán megrendezett táncfilmezésen. Balról jobbra: kar alatti forgatás előkészítése, páros keringés, *kettőslépés*, a nő önálló forgása a hát mögé vetés után. Készítette Pesovár Ferenc, 1964 áprilisában. Németi Árpád családjának birtokában.

556 Elmondta Papp Zsigmond *Karikás* (1921). Gyűjtötte Békési Tímea és Varga Sándor, 1999. augusztus 5-én, Visában.

557 A tánc magyarszováti változatának leírását lásd Tamás 1991: 37; a magyarpalatkaiét lásd Busai 2000: 11. A magyarpalatkai 1969-ben készült táncfilmen: BTK ZTI Ft.686.7a-b (Fügedi szerk. 2016) a kötött motívumkincsű vonulós sortáncot (a szászok táncát) táncolják, míg BTK ZTI Ft.686.6-os felvételen a *kettőst* (Fügedi szerk. 2016).

Visszaemlékezések a forgós-forgatós táncstílus régebbi rétegére is engednek következtetni: a belső-mezősségi magyarlakta falvakban a legidősebb korosztály még emlékezett arra, hogy a 19. század végén született felmenőik jóval egyszerűbben táncolták ezeket. Motívumkincsük sok páros keringésekből,⁵⁵⁸ átvetőkből (lásd *Képmelléklet: 15.*) és mindkét irányba történő gyakori hát mögé vetésekből és külön kar alatti forgatások és a férfi félig nyitott fogásban, nő vállára támaszkodva szabad kézzel való csapásolásai, figurázásai.

8. kép. Chesăuan Indrei egy táncfilmzésen figurázik, feleségére Chesăuan (Török) Zsuzsannára támaszkodva.
Készítette Kiss Nikolett, 2007. július 21-én.

558 A friss páros mérsékelt tempójú, hosszú, zárt forgásra korlátozódó régies típusa, a széki csárdás talán ezt a korai állapotot tükrözi (Martin 1982b: 254–255).

[Szeretett táncolni Samu bácsival?] *Én? Há' hogyne! Há' én táncoltam Samuval. Nagy táncu vot, ajjajaj! Olyan könnyen ment, mind a tollu [...] Táncoltam velle sokat [...] [Azt mesélje el, hogyan kapott tüdőgyulladást!] Jaj, akko' az rossz vot! Jaj, de rosszul votam! Drága, Kegyelmes, Jó Atyám! Aszítottam, hogy el... [fogok] pusztulni. Pusztuljak! Csak az ágybo votam. Aszondja idesanyám: na, látod, ha kellett neked annyi tánc! Na, mos' Samunak megmondtam, hogy hányjon pe la szpátye negyvenszer! Hú... Én is, [Gáspár Pista] Ágnis is [mondtuk neki]: Samu, nem tartasz jól münket táncol! Há' menj a bánotbo! [válaszolta Timándi Samu] Na, hagyjátok csak, gyertek csak ide! Gyere Ankuca, most veled egy párbo, s osztán a másikko veszlek Ágnis, tégedet! Aztán az a bolond, az megbolondult teljesen! Úgy hánt, mind e' dühüs kutya! B...ta vóna meg az apja! Ugy hánt, mind e' rablo. Mondom: b...on meg apád! S azé' én is táncoltam, ho' menjen! Gyurtam ne filj, me' én is... én is jó húsba' votam, nem hagyódtam! [...] Nem vót víz, hogy bár egy kicsi vizet nyeljünk. De akko' nem szabad, még akko' se inni! Nem vót víz. Rossz! Na, hazaindultunk: Na, mondam, Ágnis, mehetünk a bánotbo! Jaj, Ankuca, meghalal reggere! [válaszolta Ágnes] Mondam: én is! Mít ír ez a keserüsíg tánc nekünk, egye meg a bánot! Nem jó a mük fejünk! Hazajüttem: Na, idesanyám én meg kell haljak! Há' mé? Ha táncoltam! Ne táncoltál vóna annyit! Mondom: Samunak mondtam... hányjon pe la szpátye negyvenszer! Juj! Kacagatt [az édesanyja] Te! Te meghasz reggere! [...] Valamit csájjon [csináljon] vellem! Há' mi' csájajok? [kérdezte az édesanyja] Tűz votam, mind a parázs. Ígtem. Az egisz testem, mindenem. Levett a kanapából e' na' fehéi lepedőt. Aztán votak rígebben csebrek. Aztán tötett e' veder vizet, aztán bele aztat, aztán reám [...] Jaj Istenem mi vót, hogy valahogy, s valahogy elhaladtam. Minden pillanatba', minden pillanatba' a forró... Ugy száradatt meg a lepedő, mind a tűz! De ezt nem szabad, verje meg a bánot a táncot! Megverte vóna... a bánot a táncát! [És Ágnes néni?] Ú is! Na, mondom [Ágnesnek] há' hogy vót? Jaj, Ankuca! Idesanyám rakta a lepedőt rejám! Ú is szerette a táncot. De maj' meghóttunk. Na látod mit csinált Samu velünk? [kérdezte Ágnes] Hadd a bánotbo, ho' egye meg! Többet én nem fordulok úgy! Forduljon a keserű bánot!... Samu ü táncos vot... Hát a' hogyne! [...] Hadd az Isten áldásába! Táncoltunk!⁵⁵⁹*

Visában, néhány régiesen, visszafogott stílusban táncoló idős embernél még megfigyelhető volt, hogy a páros forgás közben (a férfiak) különböző ritmikájú dobogó (*tapató, tropotyáló*),⁵⁶⁰ *simító* motívumokat táncoltak, többfajta váltást használtak a keringés irányának megváltoztatására, ezen kívül a külön táncolt csalogatós motívumok aránya is nagyobb volt a táncukban, mint például az 1930-as

559 Elmondta Kiss Anna Császár Ankuca (1918). Gyűjtötte Varga Sándor, 1999. február 4-én, Visában.

560 A tropăi román szóból. Jelentése: topog.

években születettekében. A legfontosabb, szinte mindenki által ismert és táncrendben leghosszabb ideig táncolt belső-mezősi tradicionális páros táncok motívumkincsüket tekintve hasonlítottak a Kis-Szamos völgyi, erdőháti és észak-mezősi magyarok páros táncaira. Az 1930-as években született korosztály esetében jóval többet forgatott kar alatt (lásd *Képmelléklet: 16.*), és többet is csapásolt félig nyitott fogásban, a nő vállára támaszkodva,⁵⁶¹ csakúgy, mint a Mezőség egész területén élő románság.

[Látták táncolva Fodor Zsiguca bácsit?] *Hajjaj. Az még becsukta a szemét! Persze. De milyen ügyesen hajgálto [dobta el a nőt], így ni! Még meghajlott így ni [mutatja előrehajolva derékból], hogy nehogy hogy megsértse a nőt, hogy... S olyan szípen dobta így ni-ni, a kezivel, s akko' osztán csált így [mutatja, hogy behunyt szemmel pattintgatott] megin' min' tapatot [topogott] az öreg, oan érdekesebb vot, hogy... De nehogy hozzáirt vona [a nőhöz]... külön ment [táncolt].⁵⁶²*

Jelen pillanatban úgy tűnik, hogy a Belső-Mezőségen a túlsúlyban lévő románság sajátosan gazdag, sok kar alatti forgatásból álló páros táncformáját legkésőbb az első világháború környékén átvette az elszigetelt magyar falvak lakossága. A kérdés pontos megválaszolásához még további, elsősorban történeti adatokra, illetve belső-mezősi román falvakban elvégzendő mélyfúrászerű kutatásokra lenne szükségünk.⁵⁶³

A helyi kisnemesség által képviselt kulturális minta a táncdivatok elterjedésében is bizonyára fontos szerepet játszott. Az új stílusú csárdás egyszerűbb motívumkincse (kétlépéses csárdás, páros forgás) valószínűleg az ő közvetítésükkel terjedhetett el a 19. század folyamán és vált egyeduralgódóvá a hozzájuk, illetve a főbb közlekedési utakhoz közelebb eső Kis-Szamos menti, erdőháti, valamint az észak-mezősi magyarok körében, ahol a csárdást máig így táncolják.

A visai forgós-forgatós páros táncok motívumkincsében az 1950-es évek közepe-vege óta egy egyszerűsödési folyamatot tapasztalhatunk. Az 1920-as években és a 30-as évek elején a férfiak mindkét oldalukra a hátuk mögé vetették a táncospárjukat, az ebben az időszakban született asszonyok közül legtöbben mindkét irányba tudtak forogni a saját tengelyük körül.

561 Az 1962-ben, Feketelakon forgatott filmfelvétel legidősebb adatközlőjének, az akkor hetven éves Kiss Ferenc *Frici* „csárdás” párostánca csak kettes lépésekre és páros forgásra korlátozódott: BTK ZTI Ft.508.7 (Fügedi szerk. 2016). Érdekes megvizsgálni ebből a szempontból a Marosszék mezősi területét, ahol a magyarok forgós-forgatós táncának jellege a szomszédos székely területek felé mutat, míg a románok a többi mezősi területhez hasonlóan táncolnak. A székely-mezősi eke ezt egyébként a Belső-Mezősi magyarok tradicionális páros táncait *románosnak* tartják.

562 Elmondta Papp Margit *Mercuk* (1940). Gyűjtötte Varga Sándor, 1998. október 18-án, Visában.

563 Tamás Irén magyarszováti táncgyományokat bemutató rövid tanulmányában is külön kezeli a csárdás román változatát: „a legény a leányt nem csak maga előtt, de a háta mögött is megforgatja” (Tamás 1991: 37). Augustino De Gerando leírásában az erdélyi román tánc sajátosságaként mutatja be nekünk, hogy a férfiak a lányokat vállon ragadják és elpörgetik (De Gerando 2018: 217).

9. kép. Az egyik legrégebben táncoló visai pár. Fodor János Selyem szökőst táncol feleségével Fodor (Fodor) Erzsébettel. Készítette Pesovár Ferenc, 1964 áprilisában. Fodor János Selyem birtokában.

A fiatalabb, 1940-es években született és fiatalabb férfiak általában csak jobból balra alkalmazzák a mögévétós formát, ezért a nőknél a saját tengelyük körül történő balra forgás maradt általános.

Ha a lány tud táncolni, akká' melyik felire dobjad. Persze, melyik van a kezded ügyébe... Most má' nem az... me' van olyan lány, amelyiket eldobad a jobb felére, s visszafordul... Mer' nem tud kiforogni... Votak elég sokan, aki nem tudatt kiforogni. Me' nem mindenki dobja kétféle a lányt [...] De... a másik felire nem tud többször kifordulni. Egyszer kifordul, de ha kétszer-háromszor dobnak, nem fordul ki. Me' így vannak szokva, hogy mind csak

*egyik felekre. A legtöbb egyik... csak egyik felire is tud! Nem is tud kifordulni a másik felire.*⁵⁶⁴

Az 1940-es években született korosztály esetén már csak az óramutató forgásával megegyező irányú páros jobbra keringés jellemző. A *lábütések* és a különtáncoló-csalogató motívumok is ritkábban fordulnak elő a mostani hetvenéves, illetve annál fiatalabb korosztályok táncában. Az ötvenévesek és azoknál fiatalabbak hagyományos páros tánc már sok átvetőből, illetve az azokból indított egyszeri jobból balra alkalmazott hát mögé vetős figurából majd kiforgatásokból, illetve baloldalra történő, hangsúlyos negyedekre történő páros támasztékú páros keringésből áll. Általában elmondható, hogy mozgásuk jóval darabosabb az idősebb korosztályénál.

Visában és más belső-mezősi faluban kialakult proxemikai szabályok szerint a táncoló tömegből kiszakadó két-három pár a zenekarral szemben állva, jobb oldalon megállt és kivárta, míg sorra kerül, helyi terminussal: *sort állt.*⁵⁶⁵ A *cigánypadon* (lásd *Képmelléklet: 17.*) ülő zenekar előtt⁵⁶⁶ található hely kitüntetett jelentőségű volt, itt minden táncos pár egyszer-kétszer táncolhatott egy táncrendben.

A sorban állás (lásd *Képmelléklet: 18.*) kényszere mindenkire érvényes volt, ha valaki ezt át akarta hágni, a táncos közösség tagjai akár fizikai erőszakot is alkalmazhattak vele szemben.⁵⁶⁷

A zenész előtti tér jelentősége abban áll, hogy itt zavartalanul táncolhat a sorra kerülő pár, sőt a zenész ilyenkor csak rájuk figyel, őket segíti a zene tempójának gyorsításával vagy mérséklésével (*lábuk alá muzsikál*), illetve jobb teljesítményre sarkallja őket a kedvenc dallamuk elmuzsikálásával. Ezen kívül a táncot *bámuló* asszonyok, és a sorban álló többi táncos figyelme is ide összpontosul, a zenész előtt táncolók tehát mindenképpen rákényszerülnek a pontos és szép előadásra, valamint arra, hogy a legjobb figuráit vegye elő. A tánc tér szabadsága ezt meg is engedi, a kar alatti forgatások, átbújások, külön táncolt csalogatások mellett, legnagyobb arányban itt fordul elő a páros keringés, illetve az, hogy a férfi a nő vállára téve egyik kezét a félig nyitott fogásban a szabad kezével csapásol. A *lábütéseket* és a figurázásokat (akár külön, akár a nőre támaszkodva – lásd *Képmelléklet: 19.*) a megfigyeléseim és az elmondások szerint is leginkább ekkor használják: *Így jün ki jól. Ha a zenésszel szemben ütsz. Akkor má' ő is érzi a piritust.*⁵⁶⁸

564 Elmondta Fodor János *Selyem* (1932). Gyűjtötte Varga Sándor, 1998. december 14-én, Visában.

565 Néhány visai hagyományos páros tánc térhasználatára már egy korábbi tanulmányomban kitértem (Varga S. 2015c: 90–94).

566 A zenekar általában az ún. *cigánypadon*, egy fából készített emelvényen ült, hogy a felcsapódó szoknyák ne zavarják a muzsikások hangszerkezelését.

567 Egy 1998. augusztus 7-i bálón résztvevő megfigyelőként tapasztaltam, hogy egy, a sorban állók elé tolatkodó ittas férfi a fejére mért nagy ütéstől visszatántorodott, majd elhúzódott. Az eseményre a helyiek szinte egyáltalán nem reagáltak, később kérdéseimre elmondták, hogy ilyesmi régen sokszor megtörtént, volt, amikor verekedés lett belőle, máskor zavartalanul folyt tovább a mulatság, mint ebben az esetben is.

568 Elmondta Kiss Zoltán *Császár* (1943). Gyűjtötte Varga Sándor, 1997. december 12-én, Visában.

A zenész előtt táncoló nőre is több figyelem irányul ilyenkor. A lányok régebben a zenész előtt *szípen* forogva (magukat egyenesen tartva, szinte egyhelyben pörögve, repkedő hajfonattal) táncoltak. A legény külön csapásolásánál fontos volt az is, hogy a lány folyamatosan forogjon mellette, illetve körülötte. Aki ilyenkor nem *fordult kereken*, a visszaemlékezések szerint lustának tartották. A táncfolyamat előadását ez nehezítette, hiszen a férfinak és a nőnek, akik külön, sokszor egymást szem elől tévesztve, a saját mozdulataikra koncentrálnak táncoltak egy darabig, megtorpanás nélkül kellett visszatérniük az összefogózott táncformához. A férfi, a nő alkalmazkodását megkönnyítendő a külön figurázása végeztével egyik karját felemelte, jelezve a nőnek, aki erre beforgott a férfi karja alá. A szülő végeztével kissé távolabb a zenekartól, a sorban állókkal szemközti oldalon megálltak és pihentek.

[Még beszélgettünk arról, hogy mikor voltak a táncon, elég szűkös helyen táncoltak.] *Mint ez a szoba! Elég sokszó' egymásbaütköztünk. Józan ember nem annyira... csak mikor valaki ittas volt. Csak hogy mutassa, ki vagyok én... beállt az ellenkező sorba. Ha volt egy sor, a rendesek... aki józan volt... mindig abba a sorba állt be.* [Mikor táncoltam itt a lakodalomban és láttam, mikor az asszonyokat kiforgatták, eldobták a hátuk mögé, láttam, hogy azok a könyökökkel csinálnak helyet.] *Bizony az megvolt. Má' a férfiak közt is megvot, aki buta volt. Ez a XY család is csinálta esztet, hogy csinál magának helyet... így a könyökével. Nagyan meg... tudja ütni, ha a másik gyorsan forog, táncol. Mindig úgy jártam, hogy csináljak magamnak helyet, de őrizkedve, hogy senkit ne sértsek meg. Két éve, miréskor... mikor [a gyerekei] itthon votak... Mondtam Menjünk le! Lementünk az egiszén. Volt zene [...] hát táncoltunk, elvittem a leányomat táncolni. Elmentünk a zenész elé, há' a XY ott táncolt... Valóba'... annyira nem figyeltem én, hogy... mennyit táncolt, s mit csinált. Se' nem volt semmi szó köztünk [nem veszekedtünk] Ő kiment... kint voltak a fiai, aszmondta nekik: menjetek táncolni, me' engem kilökött [az adatközlő]! [nevet] A fiam aszondta: ha tánconi akarnak, keressenek nagyobb termet... ne ilyen szűk teremben akarjanak táncolni! Nem mondom, ho'... nem csinálak helyet. Ha helyet akarok csinálni, elviszem az asszonyt, és őt védem... a hátammal csinállok helyet, de csak úgy... lépéssel. Körbe... lépéssel csinállok magamnak helyet, hogy tudjak tánconi.*⁵⁶⁹

A jobb táncosok, valamint a társadalmi ranglétrán előkelő helyen állók tapasztalatom szerint több időt tölthettek el a zenész előtt, míg a rosszabb táncosokat vagy a fizikálisan gyengébbeket egy-két perc után egyszerűen félrenyomták.

A táncosok térhasználatát átalakult a táncter közepén, amikor tömegben táncoltak. Ez általában a téli táncokon, illetve a lakodalmakban fordult elő, helyszűke

569 Elmondta egy hetvenhárom éves magyar férfi. Gyűjtötte Varga Sándor, 2005. március 19-én, Visában.

miatt. Ilyenkor a táncosoknak saját magukon kívül a körülöttük állókra is figyelniük kellett. A lányok itt gyakran a szájukba szorították hajfonatukat, hogy az forgás közben *ki ne szabja a másik szemét*. A nő hát mögé való eldobását ilyenkor nem csak a férfi kedve, illetve az egyéni, vagy páros táncalkotási elvek határozzák meg; a férfi csak akkor tudta *elhánni a nőt pe la szpátje*, ha elég hely volt arra, hogy ott a nő megforduljon. Ezért a férfinak állandóan figyelnie kellett a körülötte táncolókat.

A hát mögé történő elvetést gyakran a férfi elő is készítette, hátával-oldalával nekifeszült a közvetlen mögötte, mellette táncolónak, egy kicsit arrébb tolva azt. A nő is igyekezett védeni, illetve egyensúlyban tartani magát a kifordulás közben: könyökét általában kitett, a táncos párja, sőt a közelében lévők hátán, vállán megtámaszkodott és továbblökte magát. A páros keringést a tömegben táncolva kevesebbet alkalmazták, ilyenkor ugyanis a körülöttük lévők automatikusan közelebb kerültek hozzájuk, így táncterük beszűkülött. Ugyanez volt igaz arra a fajta csapásolásra, amikor a férfi a másik kezével a nő vállán támaszkodott. A tömegben táncolva eleve szűk hely miatt a külön táncoló-csapásoló motívumok száma is kevesebb volt.

A nagytáncon jellemző térhasználatot, a szűk helyhez való igazodást a gyerekek már a *kicsitánc*on elkezdték megtanulni.

Vot egy leány. Nálunk vot a kicsitánc, ott ahol laktunk fenn. És ez [a férje] táncoltatta aztat a leánt. De az a leán is úgy ment, mint hogyha a padlásrul szökött vona le. Akkorákat lípelt, mind valami ló [...] [A férjem] egyszer miko kiforgatta, az úgy elment az ajtotul a másik falig. Aszondja ez [a férje]... kiáltja: hol az anyád pi...ba' vagy? [nevet] Ugy elment a leány, miko kifordította, mintha a szél vitte vona! Akko' még kicsitánc vot nálunk. Annyit táncoltunk akko' karácsonba'. Jaj Istenem! [...] Annyin votunk, hogy így mind az újjaim [mutatja összeszorítva a kezét] olyan sűrűn votunk ott a kicsitáncba'. Tudja a Isten, hunnét gyűlt össze annyi ember, annyi fiatal. Mindenki táncolt! Alig tudtunk fordulni.⁵⁷⁰

Visában a lekérés nem volt szokásban, de tánc közbeni párcseréről, párjától kiforduló nő „ellopásáról” több adatunk is van.

Misi a férjem ú táncolt, amit táncolt. S miko' kifordut a másik lány, vagy valami, azt fogta meg, s akivel táncolt [eredetileg, azt] hatta el. De sokszo' ebbül jött baj is! Me' neki ilyen vót a szokása. Vót, amelyik lány fère is szaladatt! De vót amelyik fogatt a másikkal táncolni, nem haragudt meg. 'tán kivált lakodalmkor, mikor egy kicsi vot a fejibe', asztán még három-négy asszonnyal is táncolt egy párbo! Egyszer Vironyikáér' a Gyurkuca feleségier'... [történt majdnem baj].⁵⁷¹ Mikor elvette Vironyikát, hogy valakivel táncolt... Ott majdnem, hogy kapatt. Csak odabúttak többen. [Vironyika]

570 Elmondta Papp (Fodor) Margit Mercuk (1940). Gyűjtötte Varga Sándor, 2001. április 18-án, Visában.

571 Mácsingó (Pop) Veronikáról bővebben lásd Varga S. 2016b: Melléklet/24a9f.

*e' zsuikival táncolt, s a zsuikitól elvette, miko' kifordult. S má' Vironyika nem akart a zsuikival menni, me' inkább, aszondja Misivel táncol. Akko' ez má' ittas vót a zsuki, s ráment. S akko' odamentek több visaiak, máskípp kapatt vona! S ott vót a fiam, Levente má' nagy legény vót már. S aszondja, ho': idesapám, kednek nincsen esze? E' cigánnéer' verekedik?*⁵⁷²

Komplex szociotípusú táncok

Közép-Erdélyben főleg a régi stílusú táncok esetében gyakori, hogy ugyanarra a kísérőzenére férfi, illetve páros táncot járnak. Martin ezzel kapcsolatban komplex szociotípusú táncok kevert műfajú, polimorf kategóriájáról beszélt (Martin 1979c: 207). Ezt a jelenséget Visából és környékéről is ismerjük, a *tirnává* nevű táncnál már részletesen is szoltunk róla. A lassú magyar, illetve ritka legényes esetében is láttuk, hogy négyes, vagy páros táncot is járhattak a kísérőzenéjükre. A sűrű legényes kísérőzenéjére több olyan férfi szokott páros táncot táncolni, aki nem tud legényest. Az egyik kiváló táncos szerint: *olyan, mind e' ritka szökös. Amibe' legényest is lehetett táncolni, abba' is táncoltak leánnyal.*⁵⁷³

A románoknál is ismert ez a jelenség. A lassú, forgató páros táncuk után következő *in ponturt* csak a jobb táncosok tudták járni. Amíg ők a legényest járták, a többiek sok esetben kicsit felgyorsítva folytatták az aszimmetrikus páros táncukat. Páros táncok közben is előfordul, hogy a férfi elengedi a nőt és a külön tánca közben figurázik. A visaiak erre is használják a *kurázsizik*, *legényezik* és *figurázik* terminusokat.

Egyéb táncszerű mozdulatok

A csingerálás közben előforduló *bolondozás* mellett ismerünk a Belső-Mezőségről olyan, a zenére történő mozgásokat, test-geztusokat, amivel a magyar táncfolklorisztikai szakirodalom eddig nem ismertetett. Ilyen például a mulatás közben a zene ütemére történő fej-ingatás, a másik pedig a kézben tartott üveg, máskor csupán a felemelt kar (esetleg kitért tenyérrel, illetve felemelt mutatóujjal) ritmikus mozgatása. A ritmikus fej-ingatásra először 1999 tavaszán, egy juhmérés során figyeltem fel. A dél körül a faluba érkező zenészeket a kocsmába vitték, ahol a várakozó idős embereknek muzsikáltak. A muzsikusokat körbevevő férfiak nyugodtan, hátratett kézzel, szenttelen arccal, csendben hallgatták a zenét. A primás időnként az egyikhez, majd a másikhoz fordult és az illető kedvenc hallgatóját, keservesét, vagy táncdallamát muzsikálta. Az akció közben a zenész és az éppen soron következő férfi mindig keresték a szemkontaktust egymással, és tetszésüket fejük oldal-

572 Elmondta Fodor Ilona *Binzár* (1941). Gyűjtötte Varga Sándor 1999. március 19-én, Visában.

573 Elmondta Fodor Kiss Mihály *Pulyka* (1937). Gyűjtötte Varga Sándor, 2000. február 9-én, Visában.

irányba való billegtetésével fejezték ki.⁵⁷⁴ Furcsa kontrasztként hatott viselkedésük megváltozása, amikor egy körülbelül fél óra múlva megjelent egy magyarországi forgatócsoport. A zenészek és a mulató idős emberek magatartása hirtelen más lett: több férfi hátralepett a körből, néhányan leültek, a magyarországi tánc házasokkal jó kapcsolatot ápoló néhány férfi pedig azonnal elkezdett extrovertált módon „mulatni”: ettől kezdve mutatóujjukat felemelve, széles kargesztusokkal, megelevenedett, mosolygó arccal énekeltek.⁵⁷⁵ Utólagos kérdéseimre kiderült, hogy mindkét magatartásmódot használták régen is; az első inkább az öregeknek illett, míg a második a fiatalság táncalkalmain fordult elő, többek között ezzel keltették fel magukra a lányok figyelmét.

A multságok, éneklés során megjelenő extrovertált viselkedésformák közé tartozott a nők *rikoltozása*, amelynek során a felemelt karjukat, illetve a kezükben tartott üveget, és ezzel együtt felsőtestüket is a zene ütemére ringatták, *asszonyosan mulattak*.⁵⁷⁶

10. kép. Elöl Papp Samu és Lovász (Méhesi) Ágnes táncol, hátul Kiss (Kiss) Erzsébet *Birdok rikoltozik*, bal oldalon Kallós Zoltán néprajzkutató. Muzsikál a Kodoba Márton vezette magyarpalatkai banda. Ismeretlen készítő. 1980-as évek. Papp Samu birtokában.

574 Ezt a gesztust ritkán tánc közben is meg lehetett figyelni. Példa erre egy 1973-ban forgatott bárói táncfelvétel lassú párostánca: BTK ZTI Ft.843.5–6 (Fügedi szerk. 2016). Andrásfalvy Bertalan az ilyen, visszafogott, introvertált jellegű magatartást egy tanulmányában régi stílusúnak nevezte (Andrásfalvy 1999: 215–216).

575 Andrásfalvy ezt új stílusú, extrovertált magatartásnak nevezte (Andrásfalvy 1999: 219).

576 Ezeket a gesztusokat a visaiak nem sorolják a táncok közé, ugyanakkor mivel szervesen kapcsolódnak az itteni emberek test-technikáihoz, úgy gondolom érdemes a vizsgálni őket. Marcel Mauss test technikának nevezi az egyes kultúrákra sajátosan jellemző, hagyományos és hatékony cselekvéseket, amelyek akár lehetnek szimbolikusak is (Mauss 2000: 431).

A visai románok három rítusát is ismerjük, melyet ők táncnak neveztek: a *zsokul gainit*,⁵⁷⁷ a *zsokul turcsii*⁵⁷⁸ és a *zsokul sztyegáruľujt*.⁵⁷⁹ A termékenységvarázsló rituálé, a *zsokul gaini* esetében a lakodalom estéjén a vőlegény násznagyasszonya egy megfőtt tyúkot adott át zenére *rikoltozva* a menyasszony násznagyasszonyának, aki ezt szintén *rikoltozva* fogadja. A tálcán elhelyezett tyúkot a zene ütemére ringatva viszi, „táncoltatja” a násznagyasszony. A *zsokul gaini* a városon rendezett lakodalmakban még manapság is előfordul (lásd *Képmelléklet: 20*).

A másik, állatalakoskodó, téli ünnepekörhöz kapcsolódó szokást, a turkát a Belső-Mezőségen román eredetűnek tartják, bár éppen Visából, az 1960-as évekből még vannak adataim a magyarok részvételére.⁵⁸⁰ Az elmúlást, a tisztátalan lélektől való megszabadulást szimbolizáló, adománygyűjtő szokás (Ujváry 1973: 394, 396) mezősegi változatairól legkorábban tudósító Semayer Vilibáld szerint a turka „táncoltatója legény legyen a gáton” (Semayer 1902: 104). Semayer 1901–1902-es megfigyeléseiből kiderül, hogy a hogy a kecske ugrásainak szüntelen imitálása meglehetősen nehéz fizikai teljesítmény (Semayer 1902: 104), a turka táncoltatója a rituálé közben a botra is támaszkodik, aminek segítségével hatalmasakat ugrik (Semayer 1902: 104, Ujváry 1973: 395). A mezősegi „turkás eszeveszett tánca” (Semayer 1902: 100) akkor éri el csúcspontját, amikor a turkás, a lába közé szorított bottal együtt a földre veti magát, hogy ott két térdén előredőlve a mellével a botra támaszkodva egyensúlyoz. Közben a két kezét támaszkodásra nem használhatja, hiszen azokkal a botvégre erősített kecskefej állkapcsait mozgatja egy zsineg segítségével, így próbálja meg felcsippenteni a földre dobott adományokat, pl. aprópénzt (Semayer 1902: 104). A turkát Visában az 1980-as évek elejétől már csak énekszóra táncoltatták, az évtized végére aztán teljesen megszűnt a szokás. Egy szomszédos román faluban szolgáló visai magyar férfi így emlékezett vissza:

577 *Jocul ǵainii* (román), jelentése kb.: a tyúk tánca. A magyarok úgy emlegetik a rítust, hogy: *a románok viszik a tyúkot*.

578 *Jocul turcii* (román), jelentése: a turks tánca. A turkajárásról olvasható alapos értekezést lásd Ujváry 1973.

579 *Jocul stegarului* (román), jelentése kb.: a vőfélybot tánca. A *stegar* szó szerinti jelentése zászlós, Visában *chemător*-nak is ismerik.

580 Semayer a szokást magyardécei, bálványosváraljai és szamosújvári magyarokhoz, illetve örményekhez köti, aki húshagyókedden jártak a turkával (Semayer 1902: 97–98, 102). Kós szerint a román turkások Miklós napkor, valamint karácsony szombatján jártak (Kós 2000 II.: 241, 245–246). Ujváry Zoltán jelzi, hogy a szokás húshagyókeddre való eltolódása protestáns vidékeken következett be (Ujváry 1973: 393). Semayer szerint a turkajárás magyardécei magyaroknál már csak töredékes formában volt meg 1901-ben (Semayer 1902: 97), de a szamosújvári változatról is elmondta, hogy „pusztulófélben lévő népszokás” (Semayer 1902: 10). Kós Károly bálványosváraljai és magyardécei magyar, valamint gyulatelki, katonai, mezőköbölkúti és vasaszentgyédyi román turkajárásról szóló, 1946 és 1958 között végzett gyűjtései (Kós 2000 I.: 12–13) ugyanakkor azt mutatják, hogy a turkajárás hagyománya szívósan továbbélt. Más adatokkal összevetve elképzelhető, hogy a mezősegi területek közül a belső-mezősegi románoknál tartotta magát a legtovább. Andrásfalvy még az 1960-as évekből hoz a turkajárás meglétére utaló feketelaki adatokat (Andrásfalvy 1963), a szokás ekkor még általános lehetett ezen a területen. Egy kötelendi adatközlőm visszaemlékezése alapján, az 1990-es végén még járták turkások a falut, de nem kizárt, hogy ez már egy, a román tanítók által felújított szokás volt (Elmondta az 1932-es születésű Fodor Mihály Bálindé (1932). Gyűjtötte Varga Sándor, 2000. február 9-én, Kötelenden).

Három-négy [báréi] kolléga elhívott, me' tudtam furulyálni, hogy járjunk karácsonkor a turkával. Elmentem... na. Akkor nagy sár vot. Összejártuk az egész falut Báréba'. Akkor a gazdám aszondta, te nem votál a turkával! [...] Hogy nem, há' itt is vótunk! Nem, me' nem vagy sáros! Én nem votam sáros, me' vót egy kis elemlámpám... kikerütem azokat a dógokat. Aztá' [...] én szedtem a pénzt! Me' adtak pénzt. A turka fel kellett szedje a pénzt az asztrul. Hazamentem... akko' nagy pénz vót hetvenöt lej... Úgy asztán megdícsért a gazdám, hogy nem vagyok sáros.⁵⁸¹

A harmadik tánc, a *zsokul sztyegáruľuj*. A *sztárosztye* mellett szolgáló *sztyegár* hasonló jogkörrel és feladatokkal rendelkező lakodalmi tisztségviselő, mint a magyaroknál a kisvőfély.⁵⁸² A *sztyegár* kezében tartott vőfélybotra zörgőket erősítettek és emellett olyan sok szalaggal volt feldíszítve, hogy szinte zászlóként hatott. A *zsokul sztyegáruľuj* a „zászlós táncaként”, illetve a „vőfélybot táncaként” is értelmezhető. A *sztyegár* a lakodalmas menetben haladva, illetve a *vendégség* helyszínén is több alkalommal a botját ütemesen rázta a zene ütemére, illetve a földhöz ütögette, *táncoltatta*, aminek hatására a rá erősített csörgők hangosan zörögtek.

11. kép. Román lakodalom Visában. A *sztárosztye* mögött jobbról a *sztyegár* a vőfélybotot rázza a zene ütemére. Ismeretlen készítő. 1970-es évek. Pop Nicolae *Monuj* (a kép jobb oldalán áll) családjának a tulajdonában. Muzsikál Mácsingó Ignác *Fényesfogú*.

581 Elmondta László Sándor *Sabi* (1944). Gyűjtötte Varga Sándor, 2000. február 8-án, Visában.

582 Staroste (román), jelentése itt: vőfély.

A szokás az 1950-es évek végén már kezdett elmaradozni. Az utolsó román lakodalom, ahol a *sztyegár szogált*, a visszaemlékezések szerint valamikor az 1970-es években volt a faluban.⁵⁸³

Népies mőtáncok és a 19. századi polgári társastáncok

A mezőségi tánckészletben a 20. század közepéig a polgári és modern kori társastáncok, illetve a népies mőtáncok szerepe csekély.⁵⁸⁴ Ezek nagy része szervesen, asszimilált formában illeszkedett a régebbi, hagyományos táncok közé, kisebb részük csak egyes korszakokban, alkalmi, bemutató funkcióban kerültek elő (Martin 1990: 437).

A nemzeti romantika korában táncmesterek által összeállított magyar kettóst Visában, az 1950-es években néhány magyar származású tanító megismertette a gyerekekkel,⁵⁸⁵ de a helyi tánckészletbe ez nem került be.⁵⁸⁶ Visai, illetve a környékbeli románoknál erre vonatkozó adatot nem találtam.

A párválasztó *párnástáncot* (*pernyică*) az összes környékbeli faluban ismerték, románok és magyarok egyaránt.⁵⁸⁷ Visszaemlékezések szerint a két világháború között Visában még a fonóban is előfordult, az 1970-es évekbe viszont már a bálí és lakodalmi repertoárból is kiszorult. A tánc, a történeti források szerint a 17–19 században egész Európában ismert volt (Pesovár–Maác 1981).

583 K. Kovács László az 1940-es években a kolozstótfalusi románoknál egy érdekes lakodalmi szokást figyelt meg, ami arra enged következtetni, hogy a *jocul stegarului*, valamikor valóban rituális tánc lehetett: „A lakodalmi zászló [...] kb. 60 x 60 cm nagyságú, a nyele 80 cm. hosszú lehet, A zászló maga valamilyen szövorből készül, de kék, sárga, rózsaszínű és zöld szalagokkal van televarrva. A négy sarkába és a közepébe egy-egy kerek tükör van erősítve. A nyelére pedig sűrűn egymás mellé, a zászló csúcsától a markolatig, huszonegy rézcsörgő van felszerelve. Ennek a zászlónak a rendeltetése, hogy a lakodalom napján ezzel hívogatnak. Az esketés alatt pedig a legények kint maradnak a templom előtt, kört formálnak, a vőfély a kör közepére áll a zászlóval és szilaj – csürdüngölőre emlékeztető – táncba kezd, miközben a zászlót a tánc ütemére rázza. Csakhamar táncba kezdenek a körülálló legények is, akik előbb még csak a vőfély táncához dűnnyögték, fűtyülték és tapsolták a dallamot. Ezt a szerepüket most sem hagyják abba. Táncuk valamivel csendesebb, mint a zászlóval táncolóé. A legények eme táncoló csoportját kíváncsiskodó lányok, menyecskék, öregek és gyerekek gyűrűje veszi körül, de ezek a bámészkodáson kívül egyébbel nem vesznek részt a dologban. Az esketési szertartás egy óránál is tovább tart. Kisebb szünetektől eltelve, a tánc is szakadatlanul folyik. – Úgy véljük, ennek a zászlós táncnak gonoszszelűző, illetve az esketéstől távoltartó szerepe van. Tehát a szellemek kártékony befolyását igyekszik megszüntetni [...]” (Kovács L. 1944: 294).

584 Martin György jövevény táncoknak nevezte a magyar népies mőtáncokat, a közép-európai szabályozott szerkezetű páros táncokat és a nyugati eredetű táncos társasjátékokat (Martin 1998a: 547).

585 Az iskolában is folyt táncoktatás. Gáspár Béla tanító és feleség az 1940-es évektől kezdve egészen az 1980-as évek közepéig sok gyermeknek tanítottak be színdarabokat, melyben a *magyar csárdás* mindig helyet kapott. A mezőségi falusi értelmiség hagyományteremtő szándékára több helyről vannak adataink (Kós 2000 II.: 251).

586 Visában a táncra már csak töredékes formájában emlékeztek. A terminológiai bizonytalanság miatt a Kallós Zoltán leírásában szereplő válaszüti sormagyar (Kallós 1964: 245), vagy a Tamás Irén által Magyarorszátról ismertetett *magyar csárdás* is ugyanez a tánc lehet (Tamás 1991: 37). A magyar kettős mezőségi vonatkozásait lásd még: Faragó 1946: 38. A táncról bővebben lásd Pesovár E. 1980b.

587 Perniță (románul), jelentése: párnácska.

Miko vot a párnák tánca egymást húzták be az emberek a körbe. Lehúzta a férfit az asszonyt, vagy fordítva. Tette le a zsebkendőit, térdeltek reá... s aztán csókolta meg, amelyiket behúzta...[nevet]. Mikor csókolódtak, a zenész vékonyan húzta, cincogott a hegedűjével.⁵⁸⁸

A polgári kor két jellemző páros tánca a bajor-osztrák ländler (*landaris*) és a német eredetű sortánc, a hétlépés a 20. század elején került be a belső-mezősegi falvak tánc kincsébe, de szervesen nem épült be a táncrendbe.⁵⁸⁹ Az újabb táncok a folklorizáció kezdeti fázisában megrekedtek, nem színezték át őket az alapvetően reneszánsz jellegű paraszti tánc kultúra. Megmaradt a zárt kör alakú térforma és a motívumok egyöntetű sorrendje, csak néhány kivételes tehetségű táncos esetében fordulnak elő improvizatív lábfigurák, esetleg csapásolás. A két világháború között a belső-mezősegi falvak iskoláiban is oktatták a román nemzeti táncnak számító *szirbát*, ami sajátos módon épült be a belső-mezősegi falvak organikusan használt tánc kincsébe: a hétlépés felgyorsított változatát *szirbán valcernek* hívják.⁵⁹⁰

Jött a muzsikás egy vosárnap. Akkor egy... egy pár cigántánc vót. Las-sutánc vót. Aztat muzsikálto s... egy valcert, e' hétlépést, e' szirbán valcert. Azokat nem tudad! Ajjajj! Isten őrizz meg, oan dühüs táncokat! Muszáj fáj-jonok a láboim! Muszáj fájjonok a láboi, me'... Az ördög táncot is, jaj hogy táncoltam! [...] Há' kemény száru csizmáim vótak, mikorrá hazajöttünk éfé-re... tizenkét óráro. Jaj, Istenem! Nem lehet lehúzni, itt bele van dededve a csizmábo a lábom... mi lesz? Nem lehetett. Kinlódttak a fiuk, huzzák le... nem lehetett. Osztán egysze'... kivágták. [Levágták a csizmát?] Igen. Há' muszáj vót... A varrásnál kivágták.⁵⁹¹

A beépülés kezdetleges fokát jelzik a terminológiai bizonytalanságok is, Visában például a ländlert is *szirbán valcernek* hívják,⁵⁹² a *landaris* kifejezést pedig más értelemben használják.⁵⁹³ Ezeket a táncokat az 1990-es évek elején, a lakodalmakban elvétve még táncolta az idősebb korosztály, de a rövid kb. harminc-negyven

588 Elmondta Fodor (Fodor) Erzsébet *Selyem* (1932). Gyűjtötte Varga Sándor, 1998. augusztus 23-án, Visában.

589 A hétlépés egyedül a széki táncrendbe épült be szervesen (Novák 2000: 66, 71–72). A táncokról bővebben lásd Faragó 1946: 38; Martin 1979b; Pálffy 1988: 268, 1997c; Tamás 1991: 37; Busai 2000: 13.

590 Sárba'n valter (román), jelentése kb.: szirba a keringőben (vö. Busai 2000: 13). A tánc elnevezésében vélhetően szerepet játszhatott az, hogy a hétlépés forgó része hasonlít a párosan járt, szintén forgó jellegű szirbához. A szirba mezősegi használatáról lásd Faragó 1946: 38. A hétlépés gyorsabb változatára Széken a legtöbben nem használnak külön terminust, néhányan bizonytalanul *előre* névvel illetik. Ez utóbbi táncforma Széken az 1960-as években kezdett kialakulni, az 1930-as években született korosztály a lakodalmakban tanulta meg a fiatalabbaktól. Mindez arra utalhat, hogy a szomszédos, belső-mezősegi falvakban is későbbi jelenség a *szirbán valcer*.

591 Elmondta Kiss Anna Császár *Ankuca* (1918). Gyűjtötte Varga Sándor, 1999. február 4-én, Visában.

592 Erre Magyarpalatkáról is vannak adataink (Busai 2000: 13).

593 Visában a nyughatatlan emberre mondják, hogy járja a lándárist.

éves virágkoruk a hatvanas évek elején megszűnt. Érdekes, hogy a ländlert a román közösségekben nem táncolták, a hétlépést viszont igen.

A magyar nyelvterületen már a 18. század végén ismert keringő, helyi elnevezéssel *valcer (váln)*⁵⁹⁴ a Belső-Mezőségre a két világháború között jutott el.⁵⁹⁵ Visában sokszor sajátos bokázó-topogó motívumokkal díszítve táncolják.⁵⁹⁶ Ez az egyetlen tánc, amit máig minden etnikum – és minden korosztály – jár Visában, a lakodal-makban és a ritkábban előforduló bálokon egyaránt.

A kötött szerkezetű páros sortánc, a gólya (lásd *Képmelléklet: 21.*) bizonytalan adatok szerint már a két világháború között ismert volt.⁵⁹⁷ Néhány visai visszaemlé-kezése szerint a hóstátiak kedvenc tánca volt, onnan terjedt el a Mezőségre.⁵⁹⁸

A második világháború alatt már biztosan használták a hétvégi táncmulatsá-gokon is, de rövid divatja gyorsan kifulladt, a tánc az 1950-es évekre a gyermekek használatába került. A körben táncolt gólyát az 1990-es évek lakodalmaiban ismét felfedezték, vélhetően magyarszováti, talán széki vendégek kedveltették meg a tán-cot újra a visaiakkal (vö. Novák 2000: 72–73, Martin 1990: 437).

Emlékszem, miko' Józsi bácsid... Ez a Dzsoni [...] Sziki Józsi... Miko' megnő-sült, az esküvőjén emlékszem... szikiek... Akkor gyalag jártok. Ott oan sár vót! Járták a [helységnév]táblánál körbe' a... golyát! [nevet] A tolvaj sziki... vic-celtek. Elment a másíknak a feleségihez, s így ni hátulról feléhúzta a fersing-jét... Ott vót bugyi, vaj nem vót bugyi? [nevetés] Asztá' kiszökött [a táncból] a másík. Héj Márton, aszondja, mit akarsz az én asszonyomtól? Semmit, csak lássuk, aszondja, hogy hunnét jün az üstökös! [nevetés] Nem felejem el soha, ott a táblánál [...] A gólyamadár... Azt táncolták. Érdekesek vótak azak a szikiek. Azak jó' mulattak, te! Mulatságos [mulatós] emberek [...] Ott... ott az esküvön is... legtöbb helyen [...] kicsi üvegbe' adták a szilvapálinkát. Huppra! Ho' ha nem ügyetél, mingyár ott bé a kopódba' [fejedbe] ment!⁵⁹⁹

Adataim szerint a polgári eredetű táncokat Visában leggyakrabban a helyi zsidó család táncolta. Rajtuk kívül a Teleki családtól is láthatták ezeket. Bár erre Visából konkrét adatom nincs, de a memoáirodalomból tudjuk, hogy a mezőségi nemesség rendkívül tánckedvelő volt, több esetben rendeztek olyan táncalkalmakat (példá-ul Zsukon is), amin rajtuk kívül parasztok is részt vettek. A keringő (és a magyar

594 Valț (román), jelentése: keringő. A német walzer szóból.

595 A táncot az 1940-es években már ismerték Pusztakamaráson (Faragó 1946: 38). A táncról bőve-ben lásd Pesovár E. 1997c.

596 A feketelaki változatokhoz hasonlóan (Martin 1990: 437).

597 A kérdést Pusztakamarást illetően Faragó alaposabban tárgyalja. Itt a földbirtokos Ugron család egy nőtagja tanított az iskolában az 1920-as években. Ezt a szomszédos báldiak megtanulták, fel-kapták, majd kb. 15 év elteltével a tánc, mint báldi szokás került át (ismét) Pusztakamarásra (Fa-ragó 1946: 38). A táncról bővebben lásd Martin 1979a.

598 Hasonló lehet a magyar ruha mezőségi elterjedése, amit a hóstáti bálokból szinte kötelező viselet volt a fiatalok számára (Egri 1978: 72).

599 Elmondta Papp József Malvin (1941). Gyűjtötte Varga Sándor, 2002. július 27-én, Visában.

csárdás) divatja helyben a második világháború idején erősödött meg: a bevonuló magyar hadsereg katonáival a visaiak az egyszerű, kétlépes csárdás mellett a keringőt tudták együtt táncolni. A háború végén itt elszállásolt német katonákkal szintén keringőt táncoltak.

Na, de mikor űk mentek [Bendi] Miklósék katonánok, űket elkísértük egészen Zsúkiig. S a cigányokkal. Vót az Öreg Náci [...] az muzsikált [...] Mikor átmentünk a Szamosan, ott, ahogy van Zsúkon az a rossz malom... ott van a Szamosan keresztül a híd. Ott [...] a magyar világkor vót egy... oan büféforma. Nem vót étkező, hanem ilyen ital vót. És oda mentünk bé. Ott vótak a német katonák [...] Ott vótak benn ezek a tiszték, ezek a német tiszték. Oan finom kalácsot adtak... Mindenkiene egy-egy jó karé' kalácsot, úgy a leányoknak is, a fiúknak is [...] Ott asztán elkezdtek a cigányok muzsikáni, mer' tudja az az Öreg Náci sokat muzsikát Kolozsvárt a kávéházokbo [...] S akko' ekezdett oan szíp hangokat, oan szépen muzsikáni. Aztá' evettek azak a nímek katanák [táncolni]. Hát aztán milyen szípen vittek, milyen szípen táncótak. Oan szépen vittek, mint ha... mint a csónak a vizen, hogy himbálózik, oan szípen. Na, aztán ott táncoltunk valcert.⁶⁰⁰

A tánc helységben körben járt polgári társastáncok (ländler, hétlépés, szirbán valcer, gólya) közben a párok az óramutató járásával ellentétes irányba forognak, a zenekar előtt megállnak, ott, a tradicionális páros táncokhoz hasonlóan rövid ideig figurálnak (legtöbbször előrehajolva topognak, illetve a gólyában a férfi a nő háta mögött álló felugrik, és dupla légbokázót csinál), majd továbbhaladnak. A szökőshöz és a csárdáshoz hasonló térhasználati rend jelzi a tánc folklorizálódásának kezdeti fázisát.

A 20. század elejének társastáncái Visában

Az 1900-as évek elején Amerikából Európába átkerülő tangó az 1940-es években már eljutott a Mezőszégre.⁶⁰¹ Visában, az 1950-es években már előfordult a hétvégi táncmulatság repertoárjában, de nem vált általánosan használt táncá, az 1970–1980-as években már csak elvétve használták lakodalmakban.⁶⁰²

Az 1960-as években a rádió, majd a lemezjátszó (pikáp) megjelenésével a belső-mezőszégy falvak megismerkedtek a magyarországi táncdalénekesek zenéjével. A városba ingázó fiatalok az ezekre járt táncokkal is megismerkedtek.⁶⁰³

600 Elmondta Fodor (Szőlősi) Anna (1926). Gyűjtötte Varga Sándor, 2000. augusztus 17-én, Visában.

601 Legkorábbi adatunk Pusztakamarásról származik (Faragó 1946: 38). A tánc mezőszégy használatához lásd még: Busai 2000: 13.

602 A táncról bővebben lásd Dóka 2015.

603 A helybeliek a következő nevekre emlékeznek vissza: Aradszki László, Harangozó Teri, Koós János, Kovács Apollónia (vö. Molnár P. 2011: 57).

Én megyek akármilyen ritmusra. És má' még a könnyűzenét is... azt is megtanultam. Mer' ezerkilencszáz... hatvanötbe'... elmentem én Kolozsvárra [...] Jártunk a Vasas klubba [...] Ott inkább több magyarság vot. És ezekhez mentünk. Aztán a dzsessz zenét... Volt egy szíki barátom, Csűrös Mártonnak hívták... Ű tanított. Mikor szabad időnk volt... Itthon, a csűrbe'. Te! Nízd meg, aszondja, hogy kell, aszondja. ...s a lányt... s így, s...így! A dzsesszre! Híj, a kutya mindenit! S tuom, hogy táncoltuk megint a medizont. Hát oan jó... [volt] Majdnem, majdnem, hogy adjam át a népzzenét. Me' oan jól éreztem én magamat! De aztán mikor hazajöttem, s hallottam, ho' húzzák a palatkaiak! Akkor nem vot ottan se dzsessz, semmi nem... Én már ugortam, én már táncoltam [...] Hát úgy én ebbe' éltem... Ez vot az én élményem. Ebbe' nőttem fel. És mondjuk a szüleim is.⁶⁰⁴

A legtöbbet emlegetett zenék ebből a korszakból a *foksztró* (foxtrott), a *dzsessz* és a *tviszt* voltak.⁶⁰⁵ A gyakorlatban mindenféle könnyűzenei stílus (főleg a magyarnóta, magyar és román táncdalok, ritkábban a jazz-swing, madison) keveredett ebben az időben. Ennek megfelelően az ezekre járt táncok formailag nagyjából megegyeznek egymással: keringőfogással, jobbra-balra lépegetve, néha forogva táncoltak.⁶⁰⁶ Konkrét helyi terminus sem vonatkozik erre: az adatközlők szerint *tangószerűséget*, illetve *könnyűzenét táncoltak*. A fox és a New York-i eredetű twist kísézőzenéjének néhány dallama a nyolcvanas években bekerült a sűrű csárdás kísézőzenéjébe. A tánczenei divatok helyi elterjedésének lassúságát és esetlegességét mutatja, hogy *foksztró* és a *boszton* az 1940-es években már ismert volt Pusztakamaráson (Fáragó 1946: 38).⁶⁰⁷ Visában a *foksztrót* többen táncolták: *Nem valami foksz, amit tanítottak nekünk, hanem... láttuk a televizion és lemásoltuk itthon*.⁶⁰⁸ A bostoni táncot Visában csak hallomásból ismerik.⁶⁰⁹ A modernkori táncok térhasználatára vonatkozó kevés adat szerint a párok elszórtan helyezkedtek el a táncteremben, mindenféle koreológiai rend nélkül. A zenész előtti figurázás ezekben a táncokban nem fordul elő.

604 Elmondta Kiss Zoltán *Császár* (1943). Gyűjtötte Varga Sándor, 1999. március 3-án, Visában.

605 Foxtrot a ragtime-ból és a one step-ből az 1910-es években kialakuló gyors, 4/4-es társastánc (Pálfy 1997b, Dóka 2015). A twist az 1960-as évek Amerikájának, jellegzetes lépés nélküli, csak a térdek, csípő és a felsőtest csavargatásából álló tánca (Pálfy 1997d). Madison: csoporttánc. Madison (USA) városából az 1950-es évek közepén induló táncforma (http://www.columbusmusichistory.com/html/madison_1.html).

606 Mindez mutatja, hogy egy tánc típus bizonyos koreológiai jellegzeteségei megmaradhatnak a tánc típus után is.

607 A 19. század végén feltűnt modern társastánc a boston, a keringő lassú, amerikai változata (Pálfy 1997a).

608 Elmondta Fodor János *Ino* (1968). Gyűjtötte Varga Sándor, 1999. január 25-én, Visában.

609 Kiss (Gáspár) Ágnes *Gáspár Pista Ágnes* (1923) emlékei szerint a televízióban hallotta a *bosztontalcer* kifejezést. Gyűjtötte Varga Sándor, 1999. január 25-én, Visában. A *posztóvalcert* Pálfy Gyula említette Vajdakamarás táncaival kapcsolatban (Pálfy 1988: 268).

Zenék és táncok az 1970-es évektől⁶¹⁰

Az 1970-es évektől megjelenő, elsősorban Magyarországról importált beat, majd countryzenére⁶¹¹ a rock and roll (nő kivezetése, eldobása, kipörgetése stb.)⁶¹² mellett leginkább az előbb említett a táncformát járták, de ekkor már az is előfordult, hogy egy körbe összekapaszkodtak, ritmusosan előre-hátra lengették lábaikat (*rugdosódtak*) illetve körbe forogtak. A kör közepén gyakran egy-két pár táncolt összefogóztatva, a fent leírt módon.

A Magyarországról behozott bakelitlemezek mellett az 1970-es években megjelentek az erdélyi kiadású tánc házas lemezek, amelyeken a tánc házmozgalom egyik kedvenc táncrendje, a mezőszégi zene is megszólalt.⁶¹³ A revival zenére járt tradicionális tánc, valamint a könnyűzenére táncolt kötetlen páros- és körtáncok párhuzamosan éltek ekkor a fiatalok tánc készletében. Ebben a korszakban a lakodalmak és a bálók repertoárjában ez utóbbi a táncok még nem terjedtek el.

A nyolcvanas években megjelenő újabb technikai eszköz, az orsós, később a kazettás magnetofonon hallgatott könnyű- és rockzenei⁶¹⁴ stílus kezdte a helyi fiatalok zenei ízlését irányítani. Ennek a folyamatnak eredménye egy újabb táncforma: a párok már összefogóztatás nélkül, teljesen szabadon mozogtak egymással szemben állva.

Én, amikor elmentem a fiamnak a szülő értekezletre, Kolozsvárra, s miko láttam, hogy hogy táncolnak [valamilyen modern táncot], s hogy csinálnak a kezekkel... [fúrásán mozgatják a kezeiket] Hát én úgy kacagtam, mind a paraszt! S kérdeztem, hogy mit jelent ez? Nem mondtak semmit...⁶¹⁵

Ugyanígy egyesével, párosával a tánc térben elszórtan elhelyezkedve, vagy laza körformákban táncolták a diszkót is. A tradicionális zene és tánc ebben az időszakban kezdett el kiszorulni a hétfégi tánc repertoárból.

Vot a szalagra felvéve népzene. A diszkó tartott két-három órát, egy óra népzene vot. De a népzénét nem annyira táncolták [...] Néztük, szerettük volna, de valahogy szégyelljük is. Kicsik is votunk, s akkor fogjál neki ott

610 Itt az 1950-es évektől, első sorban az USA-ban kialakuló zenei stílusokat, mint a blues, country, rock'n'roll, diszkó, később a kemény rock, punk, rap, house stb. stílusokat tárgyalom.

611 Illés, Koncz Zsuzsa, Omega, illetve a külföldiek közül a Beatles és a Rolling Stones zenéjét kedvelték ebben az időszakban (vö. Molnár P. 2011: 56). Beatzene és mozgalom kialakulásáról bővebben lásd Jávorszky–Sebők 2005: 100–102.

612 A rock and roll zenéről és táncról bővebben lásd Jávorszky–Sebők 2005: 103–111.

613 Az első tánc házas kislemez 1974-ben jelent meg Magyarországon (Sebő Együttes. 1974), Erdélyben 1977-ben (Demény szerk. 1977).

614 A nyolcvanas évek divatos magyar zenekarai: Dolly Roll, Neoton, Edda, Piramis, a külföldiek közül az Abba, Bee Gees, Boney-M (Molnár P. 2011: 56).

615 Elmondta Kiss (Gáspár) Ágnes *Gáspár Pista Ágnes* (1923). Gyűjtötte Békési Tímea és Varga Sándor, 1999. január 25-én, Visában.

*táncolni? Nem tudtál úgy táncolni, mind a másik, s akko miko' láttod magad, észrevetted magad, hogy milyen... fíremész, vagy nem tudod azt csináni. Akkor aszmondtuk, hogy kész! Nem táncolunk tovább! [nevet] Inkább megvárjuk a könnyűzenét, mer' ott az még könnyebb dolog.*⁶¹⁶

A Visával szomszédos román többségű falvak populáris zenei- és tánc kultúrájára ezekben az években a nyugati eredetű, gyakran Magyarország érintésével Erdélybe kerülő beat- rock- és könnyűzenei divat nem hatott olyan erőteljesen, mint a magyarok esetében. Náluk a román médiák által támogatott, folklorizált, színpadon megjelenő népzenei és néptáncstílus, valamint a magyar lakodalmas rockhoz hasonlító, könnyűzenei és balkánias népzenei elemeket ötvöző populáre-stílus vált kedvelté.⁶¹⁷ Ezekre a zenékre a mezőségi román fiatalság az idősebb generációktól örökölt tradicionális táncformákat használta, gyakran stilizált, színpadias stílusban. Ennek köszönhető, hogy a belső-mezőségi román falvak lakodalmaiban ma is rendkívül közkedvelt a reneszánsz eredetű, páros, forgós-forgatós táncforma.

Az 1980-as évek végétől a román fiatalok is a kultúrházakban és a bárókban megrendezett diszkóban szórakoztak, de az általuk kedvelt tánczene még ezekben az években is népies jellegű volt. Ők ugyanis szinte csak az otthoni médiák és lemezboltok főleg komolyzene és folk kínálatából válogathattak, míg a magyarok a Szabad Európa Rádió műsorai révén megismerhették az újabb nyugati zenei stílusokat, illetve turistaútjaik során hazacsempészhették a Hungaroton lemezkiaadó hanghordozóit (vö. Patakfalvi 2007: 78–79).

Romániában az 1970-es évektől elterjedő újabb szórakozási forma, a házibuli Visában az 1980-as években jelent meg. A korai diszkó- és popzene mellett,⁶¹⁸ itt a 90-es évek elejétől egyre inkább a magyar rockzene (például a Beatrice és a Bikini együttesek) került előtérbe, amire a fiatalok a rock and roll stílusnál már említett módon, összekapaszkodva táncoltak, a páros táncforma, az összekapaszkodás és a lányok kiforgatása azonban már elmaradt. Ezután néhány, a kolozsvári gyárakban dolgozó fiatal fiúnak köszönhetően a magyar és angol nyelvű kemény rockzene is bekerült a helyi zenei repertoárba, az erdélyi magyar közösségekben dívó, akkori zenei trendeknek megfelelően (vö. Patakfalvi 2007: 79).⁶¹⁹ Az erre jellemző táncolási mód az egy helyben állva ugrálás, a „headbang”-elés (a zene ütemére való fejrázás) és a gitározás imitálása volt (vö. Szapu 2002: 267, Szőnyi 2010: 9). Ez a zenei és táncstílus rövid ideig, az 1990-es évek közepéig-végéig élt Visában. A gyors térvesztés oka vélhetően az, hogy a heavy-metal zene a közeli városok, elsősorban Kolozsvár zenei piacáról is gyorsan kiszorult, illetve, hogy a nagyvárosi szubkultu-

616 Elmondta Fodor János *Ino* (1968). Gyűjtötte Varga Sándor, 1999. január 25-én, Visában.

617 Muzică populară (román), jelentése: kb. népies zene. Körülbelül a nálunk ötven éve még divatos magyarnóta stílusnak felel meg.

618 Visában ebből a korszakból a Gombay Dance Band és a Modern Talking, illetve az Első Emelet, R-Go együttesekre emlékeznek (vö. Molnár P. 2011: 56–57).

619 A kemény rock esetében a magyar Pokolgép és Ossian, valamint a külföldi AC/DC, Iron Maiden és Metallica (vö. Molnár P. 2011: 56–57).

rális határok meggyengülésével a stílusok közötti átjárások elfogadottá váltak (vö. Patakfalvi 2007: 87).

A rendszerváltás után, a 90-es évek közepére a tömegkommunikációs eszközök hatására a legújabb zenei- és táncdivatok már közvetlen úton jutottak el a Belső-Mezőség falvaiba. Az új elektronikus zenei- és táncstílusok Erdélybe kerülését az 1990-es évek elejétől megfigyelhető nyugatra irányuló tömeges munkamigráció is erősítette. Az amerikai MTV (Music Television) kábel-adásainak népszerűségét Erdélyben gyorsan elsöpörték a 2000-es években induló román zenei csatornák (például a Taraf). Ennek köszönhetően a 4/4-es lökületű diszkó, rap és a későbbi house stílusok mellett fokozatosan felerősödött a Balkán felől érkező népies- és modern elemeket egyaránt magába foglaló, aszimmetrikus zenék és táncok hatása.⁶²⁰ A magyar dallamos rockzene (például a Republic együttes) egyre kisebb mértékben képviseltette magát; a házibulikban, illetve elsősorban a diszkókban egyre inkább a román etnikus jellegű, páratlan lökületű mahala, illetve manele vált uralkodóvá.⁶²¹ Az erre járt táncos mozdulatok között a diszkó-tánc motívumok mellett egyre gyakrabban jelennek meg orientális elemek is, mint például a hastánc, vagy annak imitációja.

A posztmodern táncok elterjedését vizsgálva elmondhatjuk, hogy Erdélyben az elektronikus zene a megjelenésekor nem volt populáris jellegű, a popularizálódása egy, az információs társadalom mércéjével mérten hosszú folyamat eredménye volt: a fiatalság táncalkalmain Visában még az 1990-es években is relatíve sok, egymástól eltérő (nyugaton már rég nem divatos) zenei stílus képviseltette magát (vö. Patakfalvi 2007: 79).

Az itt tárgyalt táncok térhasználatára a laza csoportosulás jellemző: a tánctéren különböző baráti társaságok táncolnak kisebb körökben, a nemek alapján történő elkülönülés is megfigyelhető, főleg a táncalkalom elején. A csoportok mellett táncoló párok elszórta helyezkednek el a táncteremben, mindenféle koreológiai rend nélkül (vö. Molnár P. 2011: 49).

620 Pozsony Ferenc tanulmánya szerint a 2000-es években a pusztakamarási magyar fiatalok is már az Erdélyben népszerű, román nyelvű populáris közkultúrával éltek, a folklórnak kevés szerepe volt etnikai identitásuk felépítésében, reprezentációjában (Pozsony 2010: 101).

621 A house Nagy Britanniában, illetve az USA-ban (New York-i és Chicago-i klubokban) kialakult elektronikus zene. Jellemzője a 4/4-es, folyamatos és változatlan lökületű, erőteljes és egyszerű basszus és dob ütem. Műfajilag a diszkó, a rap, és a funk zenék leszármazottja. Művelői és egyben szerzői („keverői”) számítógépes lemezlovasok, akik ezt a műfajt az 1980-as évek közepétől választják külön a diszkótól (Bidder 1999: VII–IX). A manele és mahala az előzőnél jóval dallamosabb, általában páratlan ütemű, közel-keleti jellegű populáris diszkózenék. Történeti gyökereit az etnomuzikológusok az ottománkori janicsárzenéig vezetik vissza (Beissinger 2007: 99, Ilntchi 2007: 216). Jelenlegi formájuk török és balkáni népzenei, valamint diszkózene elemek keveredésével létrejött műfaj. Az 1990-es évektől hódítanak Romániában, legkorábban cigány közösségek vették át, emiatt Romániában általában cigány etnikumhoz kötik őket (Beissinger 2007: 123). A kolozsvári és környékbeli (például a visai) diszkóban az 1990-es végén jelent meg. A manele szó a román manea többes száma. Eredeti jelentése: melankólikus szerelmi dal. A mahala a Bukarest környéki gettók szlengben használt elnevezése volt (Beissinger 2007: 100). A manele visai vonatkozása az is, hogy a stílus egyik legjelesebb romániai képviselője, Nicolae Guța két videoklipjét is a faluban forgatta: az *E belea vecina* (<https://www.youtube.com/watch?v=xNdl7QHPwbQ>) és a *Las sa jur* címűt (https://www.youtube.com/watch?v=Ir4M-KFQ9_o)

Tradicionális táncok a színpadon: a revival

A hagyományos paraszti táncművelés iránt megnyilvánuló érdeklődés és az ebből sarjadó táncművelés revival-mozgalom befolyásának köszönhetően indultak el Visában (is) az egyes hagyományelemek tudatos megőrzésére tett kísérletek. A rendelkezésre álló adatok szerint Visa és a folklorizmus kapcsolatában jelentős szerepet játszott Kallós Zoltán. Ő volt, aki rokoni kapcsolatai és korábbi folklorgyűjtései közben szerzett ismerősi kapcsolatai révén a Kolozsvárra került táncművelés visai fiatalokból táncszerepet szervezett az 1980-as évek elején (Molnár P. 2011: 67–68).⁶²² A csoport tagjai több ízben megjárták Románia nagy folklorfesztiváljait (Kelemen Ferenc 1982).

A csoportban előadott műsorhoz az 1960-as években született fiatal táncosok Kallós útmutatásai alapján visszatartották az általuk mulatságokban már nem használt *lassú cigánytáncot*, valamint az általuk még csak nem is ismert négyest, ami addigra már a lakodalmak táncműveléséből is kikopott.

Az 1970-es évektől a városi táncművelésbe járó fiatalok a táncművelés tekintetében kiemelkedtek a korosztályukból. A társaik által használt mozdulatokat (átvető, forgás, egyszeri eldobás és kar alatti forgatás) ők is ugyanolyan – az idősebb generációhoz képest sokszor elnagyoltan, esetlen – módon táncolták, mellette azonban sok olyan motívumot (például csapásoló figurákat) alkalmaznak, amit csak a korábbi generációk ismernek, sőt a táncművelésben új, addig Visában nem használt motívumokat (pl. a kétkezes forgatást) is elhoztak a faluba.

Az 1990-es évektől, különböző magyarországi fellépésre utaztatott hagyományőrök közül is tudunk néhány táncosról, aki a különböző fesztiválokon látott, számára addig ismeretlen motívumokat is beépített a táncába, sőt akár új táncművelés megismerésével is próbálkozott.

Az 1980-as években működő visai táncszerepet tagjai a legényesek közül a faluban ekkor még virágkorát élő *tirnávát* táncolták. A sűrű legényest, táncművelés nehézségei miatt nem tanulták vissza. A táncfolklorisztikai és táncművelés kánon által nem tradicionálisnak tartott polgári táncművelést egyáltalán nem táncolták sem színpadon, sem pedig az otthon általuk szervezett bálakon. A tradicionális táncművelést, valamint a különböző táncművelést a visaiak a 2000-es években már egyre ritkábban megrendezett lakodalmakon, illetve a magyarországi és erdélyi táncművelés által megszervezett bálakon, táncgyűjtéseken táncoltak.⁶²³ Ez utóbbiak táncművelésében a megrendelők a legtöbb esetben nem szóltak bele, így a táncművelés a fent említett lakodalmi táncműveléshez hasonlított, annyi különbséggel, hogy a visaiak – ismerve a táncművelés vendégek érdeklődési irányait – a legidősebb korosztály által

622 Mezőség más területein az intézményesült táncos hagyományörzés régebbi múltra tekint vissza. Magyarországon például 1863-ban alakult egy daloskör, valamivel később már táncára is volt a falunak. Ezek a csoportok 1994-ben még működtek (Gábor 1994: 41). Feketelakon az első világháború után működött egy magyar táncszerepet a Wass család szervezésében, ahol „összejöttek minden kéthetenként a magyarok és életben tartották a magyar táncokat, a magyar népművészetet (Wass 2002: 119). Mezőkeszűn 1957-től volt néptáncszerepet (Szalma 2010: 191).

623 A zenei- és táncművelésben a hetvenes évektől napjainkig lejátszódó változásokat visai példák alapján Molnár Péter is tárgyalta (Molnár P. 2011).

még ismert, de a lakodalmakban már nem használt – *lassú cigánytáncot* egy este többször is eltáncolták, a polgári társastáncokat pedig kevésbé alkalmazták.

Változások a táncrendben

A táncrend a helyi tánckészlet darabjaiból álló szvitszerű táncfüzér, amelyben az egyes táncok – nagyjából – meghatározott sorrendben követik egymást.⁶²⁴ A szünettől szünetig, egyfolytában, párcsere nélkül táncolt fél, akár egy órás táncciklust helyben *egy párnak*, *egy pár táncnak*, ritkábban *egy rendnek*, vagy *egy rend táncnak*, esetleg *egy táncnak* nevezték a magyarok. A románok – ez utóbbi terminusnak megfelelő – *o zsook*⁶²⁵ megnevezést használják.

[*Mit jelentett az, hogy egy pár tánc?*] Az [...] itt nem vót oan rendszeres, azé' nagyjából mégis megközelítette a szikít. Ott az a... egy pár tánc osztán ment vágig [...] Azé' nagyjából vót itt is oan képződése a táncnok, hogy megkezdték ilyenne'... lassúva' és akko' aztán tovább. Főleg, mikó' vótak a hítlipések [...] az nem minden egyes táncbo' vót! Csak lehet minden második, harmadik párbo. Me' úgy mondták, hogy egy pár tánc. Az az egy pár tánc, az tartatt esetleg egy óra hosszat, vagy tovább⁶²⁶

Tánc történeti adatok alapján – hipotetikusan – rekonstruálható legkorábbi magyar *pár* a következő lehetett: sűrű legényes – *lassú cigánytánc* – szökös. A verbunkos zene elterjedését megelőző időszakban kapcsolódhatott a ritka legényes, majd a lassú magyar a cikluskezdő gyors férfitánchoz, a későbbi adatok szerint megelőzve azt.⁶²⁷ Így alakulhatott ki a ritka legényes és/vagy lassú magyar – sűrű legényes – *lassú cigánytánc* – szökös sorozat. Ehhez a következő lépésben a férfitáncokat kísérő női körtáncokból fokozatosan kialakuló négyes kapcsolódhatott. Széki párhuzam alapján ez kerülhetett a ritka legényessel együtt a táncrend elejére, néhány bizonytalan adat alapján, akár a táncrend végére is (Martin 1990: 437).⁶²⁸

[*Hogy hívták, mikor négyen táncoltak körben?*] Az a magyar tánc. [Mikor húzták?] Aztat amikor vége vót már a táncnok, osztán két legény vagy három azt mondtá, hogy huzzál nekünk egy berbunkot, vagy egy csárdást, akkor osztán húzta a cigány tovább, s akkor fogták a két lány s a két legény... mentek körbe.⁶²⁹

624 Martin György szerint a Mezőségen voltak megtalálhatók a tánc ciklus, a *pár* legépebb formái (Martin 1990: 437).

625 O joc (román), jelentése: egy tánc.

626 Elmondta Szőlősi András (1929). Gyűjtötte Varga Sándor, 2002. április 27-én, Visában.

627 Széken a ritka tempót a sűrű után táncolják. Ennek nem találtam párhuzamát Visában.

628 Kallós Zoltán 1964/65-ös gyűjtéseikor az 1927-es születésű Radák Béla primás teljes *párt* muzsikálva a négyest mindig a pár végére hagyta (Kallós szerk. 2001: 3-as és 11-es track).

629 Elmondta Chira (Nagy) Erzsébet *Bendi* (1912) Gyűjtötte Ratkó Lujza, 1985 májusában, Visában.

Az 1920-as években a csárdás is bekerült a *párba*, és a következő rend alakult ki: lassú magyar és / vagy ritka legényes + négyes – sűrű legényes – *lassú cigánytánc* – csárdás – szökös – *sűrű* vagy négyes. Az első világháború után a legényesek fokozatosan bemutató funkcióba kerülnek, az állandó *pár* ekkortól a *lassú cigánytánc* – csárdás – szökös – *sűrű* vagy négyes táncszvit lett.⁶³⁰

A két világháború között a négyes is fokozatosan kikerült a divatból, alkalmi táncként bekerült a tánckészletbe a *valcer* és a *hétlépés*. Ez utóbbiak a táncrend végére kerültek, általában külön rendelésre zenélték a zenészek.

*Itt nem parancsolt a zenésznek, hogy mit húzzál, csak amikor akart változtatni. Máskor azt mondta, hogy kezd meg a párt, akkor ü kezdte meg, aztán olyan zenéket húzott [...] Előbbször vót a lassútánc. Vót a legtöbb, aki nem nagyon ismerte, nem tudta eztet jól táncolni, a lassút. S akkor azt mondta: rázd össze! Akko' átfordította a zenész erre a bátutá-ra, amit az előbb mondtam, hogy a cigányok komponáltak maguknak ezt a [zenét]. S akkor utánno még megváltozott... Nem mind az a zene ment! Legalább három féle zene is ment egy párbo. A zenész húzta egy darabig, akkor átvázottatta más zenére, akkor azt is húzta egy darabig, s akko' megint átvázottatta más zenére, úgy hogy a legsűrűbbel végezte be... Megkezdődött [...] az akasztóssal, utána jött egy ilyen lassú [...] csárdás, bátutá, utána meg sűrű csárdás, akkor jött egy keringő, utána a hétlépés, a hétlépés utánc a szürbán valcer, ahogy mondták nálunk, s akkor evvel befogyott a pár. S akkor utánno, hogy ha a legények azt mondták, hogy: na, húzz nekem egy... verbungot, akkor, aki tudta eztet járni... akko' odaállottak egymás mellé. A többi leányok, fiúk körbe ott nézték, s akko' ők táncolták eztet a verbunkat, vagy a tirnavá-t. Ez már a páron kívül vót.*⁶³¹

A második világháború környékén a *lassú cigánytánc* is kezdett elmaradozni.

*Én a nagyok közt a táncon tanutam meg a lassút. Szerettem, de nem húzta sokat a cigány. Hama' fordította a csárdásro. Aki nem szerette, az kiáltott a cigánra, hogy húzza össze.*⁶³²

Az 1950-es években csárdás – szökös – *sűrű* volt a megszokott rend, ehhez alkalomadtán a *valcer* és a *hétlépés* kapcsolódott, ritkábban a *valcer* előtt tangót, a *hétlépés* előtt pedig ländler is táncoltak. A *lassú cigánytáncot* ekkor már csak a hétvégi *táncra* ellátogató idősebb házasemberek kérték, csakúgy, mint a lassú legényeseket. A sűrű legényest már csak táncszünetekben, bemutató funkcióban táncolták a legények.

630 Párhuzamként lásd a vajdakamarási táncciklust (Pálfy 1988: 271).

631 Elmondta Fodor János *Selyem* (1932). Gyűjtötte Varga Sándor, 1998. január 24-én, Visában.

632 Elmondta Fodor (Szőlősi) Regina *Drótos* (1932). Gyűjtötte Varga Sándor, 1999. október 28-án, Visában.

Az 1950-es évek végén a csárdás – szökös – sűrű *rend* végére a páros *tirnává* került. A paraszti táncélet integráló erejét mutatja, hogy ez utóbbi tánc szinte állandó része lett a *párnak*. A legényes *tirnávát* sokszor a páros formát követően járták, utána pedig továbbra is bemutató funkcióban a sűrű legényest. A hagyományos táncélet megszűnésével, az 1960-as évek közepétől a lakodalmak és az egyre ritkábban előforduló bálók táncrendjében az alábbi *pár* merevedett meg tulajdonképpen a 2000-es évekig: csárdás – szökös – sűrű, kiegészülve a *tirnávával*, ritkábban tangóval, *valcerrel* és hétléppel (vö. Pálffy 1988: 271). Ezekon kívül a szökös – sűrű *rend* is többször előfordult.⁶³³ A Martin György által Székről ismertetett, két félpárból álló táncrendhez⁶³⁴ hasonlóra Visában és környékén nem találtam párhuzamokat.⁶³⁵

A fent említett negyven évben, a hagyományos táncrendben csak apróbb módosulások történtek: az 1990-es évek elejére a tangó teljesen kikerült a táncszletből, valamikor a hatvanas években megjelent viszont a hétlépés gyors változata a *szirbán valcer*. A *valcer* – hétlépés – *szirbán valcer* hármas kompakt része volt a táncrendnek, az 1990-es évek lakodalmaiban egy este alatt két-három alkalommal is előkerültek ezek a táncok. Ilyenkor a zenészek külön kérés nélkül, mindig ebben a hármas egységben muzsikálták őket egy-egy *pár* végén.

*Egy lakodalamba láttam táncolva édesapámat édesanyámmal, negyvenbe vagy kettőbe. A valcert járták. Keveset láttam táncolva, mert miük a fiatalak egy más házba táncoltunk, az öregek külön a menyasszonyas házba, miük a szomszédba. Átmentem a menyasszonyas házba, akkor járták a valcert édesapám édesanyámmal. Nagyon szépen táncolták a valcert [...] A valcert mindig a pár táncnak a vigin táncolták. Amikor kezdődött a tánc régebben, a lassu táncsal kezdtek, utána a ritkást, azután a sűrűket, aztán a vigin a valcereket és a hétlépést.*⁶³⁶

A visai és környékbeli románok táncrendje a következőképpen alakulhatott: a legkorábban *berbunk – gye a lungu / zsook románjeszk – bátuá* sorrendben használhatták a táncokat. A *rományeste in pontur* nevű ritka legényesük nem a pár elejére került, hanem a lassú forgatós táncukhoz kapcsolódott, mégpedig oly módon, hogy a páros forgatós lassútáncot megszakította a ritka legényes, majd utána ismét visszatértek a lassútánchoz: *berbunk – gye a lungu – zsook románjeszk – románjeszte in pontur – zsook románjeszk – bátuá*.

633 Pálffy Gyula az 1960-as évekre vonatkozóan a táncok összekapcsolódásának több lehetőségére is felhívta a figyelmet, ezt azonban kizárólag zenei gyűjtemények alapján tette, amelyeknek nagy része nem funkcionális felvétel volt (vö. Pálffy 1988: 272–273).

634 Martin György a széki táncrenddel kapcsolatban írta le, hogy a széki táncciklusban a táncok sorrendje meghatározott. A táncciklus, a *pár* az 1940-es évek előtt két félpárra oszlott, az egyikben a férfitáncokat és a négyes *magyart* táncolták, míg a másikkban lassút és csárdást (Martin 1982b: 249–250).

635 Pálffy Gyula a vajdakamarási táncélettel kapcsolatban feltételezte a két félpár egykori meglétét, de konkrét adatokkal nem tudta alátámasztani (Pálffy 1988: 271–272).

636 Részlet Fodor (Szőlősi) Anna (1926) táncos önéletrajzából.

Húzták [...] a román lassút... És táncolt a lánnyal, nem csak egy.. de hát mondjuk, vót egy jó táncos vagy kettő is. S akkor, ahogy táncolt a lánnyal, mikor odakerült a zenész elé, mondjuk az a kettő úgy szervezték meg, hogy mind a kettő egyszerre odakerüljön közelebb, s akkor rászólt a zenészre, hogy fordítsa oda, azt mondta neki, hogy rupel! A rupel... az azt jelenti, hogy törje át [változtassa meg] a zenét. És akkor aztán kezdte ezt az in botát. És akkor táncoltak csak ők maguk, a lányok addig álltak [...] mer' ez is olyan formán van, akkor táncolt a leánnyal és akkor elhagyta a lányt, mikor esetleg rászólt a zenészre, hogy fordítsa rá. S akkor elhatta a lányt... s akkor táncolt az öreg Bika. Én nem tudom hogy, de nagyon könnyen mozgott, hogy letette a térdeit a földre is, úgy ahogy táncolt. Felugrott... [...] A lányok addig álltak, amíg táncoltak. Akkor amikor befogyott, akkor megint valamennyit húzott abból a legényesből a ritka románt, s akkor újból rákezdte a lassú románt, ami lánnyal együtt... Hát olyan formán jön ki, pont, mint a magyar, csak mük, a magyarok nem szakítják, hogy táncoljanak eztet a ritka magyart, a lassúba, s akkor újból a lánnyal.⁶³⁷

A csárdás elterjedésével a sűrű került be legkorábban a táncrendbe az 1900-as évek elején, a vonulós sortánc *gye a lungu* viszont fokozatosan eltűnt a lassú forgató tánc elől, így alakult ki a *berbunk – zok rományeszk – rományste in pontur – zok rományeszk – bátutá – des rend*. A lassú csárdás, *cigányeste* néven, szintén az 1900-as évek elején kerül be a tánckészletükbe, de nem állandó elemként. Ha táncolják, akkor a magyarokéhoz hasonlóan a lassú táncuk után, mintegy előkészítve a szökőst: *berbunk – zok rományeszk – rományste in pontur – zok rományeszk – (cigányeste) – bátutá – des*.

A két világháború között Visában a románoknál már a sűrű legényes, később a lassú forgató páros és a román ritka legényes is már csak bemutató jelleggel kerültek elő. Az 1950-es években egy teljes román pár általában a következőképpen nézett ki: *zok rományeszk – rományste in pontur – bátutá – des*. Ez esetben előfordult, hogy a ritka legényes után egy sűrű legényest is jártak, majd úgy kezdték el a szökőst, ritkábban a lassú csárdást.

A leggyakoribb táncpár a szökős – sűrű táncfüzérből állott, ami néha kiegészült *valcerrel* és *hétlépéssel*. Az 1960-as évek végétől megszűntek a külön román táncalkalmak, a táncrendjük ettől kezdve teljes egészében megegyezett a magyarokéval, azzal a különbséggel, hogy egy-egy idősebb, jó táncosnak ritkán még elhúzták a forgató lassút, vagy a ritka legényest.

Az 1960-as évek végén induló lemezjátszós multságokkor a táncok sorrendjét alapvetően már a hanglemezeken található zenék sorrendje határozta meg, megmevedett táncszvitek nem alakultak ki. A táncosok igénye is csak közvetett módon jelent meg: ha a modern tánczenék közben keringőt, vagy tangót akartak járni, azt a lemezjátszó kezelésével megbízott *kultúrfelelősökkel* kellett megbeszélni. Opti-

637 Elmondta Fodor János *Selyem* (1932). Gyűjtötte Varga Sándor, 1999. augusztus 5-én, Visában.

mális esetben ők is figyelték a táncoló közönség összetételét, ha a bámuló szülők közül is akart táncolni valaki, akkor annak általában *valcert*, vagy magyarnótás lemezt *raktak fel*, amin csárdások is voltak. Az 1970-es években megjelenő tánc-házias lemezek bekerülésével egy újabb táncrend kezdett kialakulni: általában *egy rend népzene*t (egy tánc házias lemezt) *egy rend könnyűzene* követett (vö. Molnár P. 2011: 57).

[A táncdalénekesekre is összekapaszkodva táncoltatok?] *Hát igen. Nem úgy külön. Hát vót egy-egy jó keringő, lehetett táncolni [...] Hát táncoltak ott... 'sztá azzal kezdődött, hogy szökdécseltek rájo. Mi ültünk ki. Akko' mentünk dógunkra. Mentünk a kocsmábo, ittunk egy-egy pohár bort. Amég ti táncoltak, mi menyünk. De mikorrá jüvünk vissza, akkorrá cserélünk! Teszünk népzene*t!⁶³⁸

Ez a körülbelül 50-50%-os arány az 1980-as években kezdett eltolódni a könnyűzene irányába. Visszaemlékezések szerint azonban még ekkor is többször előfordult, hogy a beatzenére is a helyi forgós-forgatós táncokat táncolták néhányan. Ez a szokás elvértve még a 2000-es években is előfordult (Molnár P. 2011: 49).

Az 1980-as évek végén induló diszkóban a magyar nyelvű beatzene, az angol nyelvű diszkó (Abba, Boney M.) mellett megjelentek a szintén magyar nyelvű rock zenék, ez utóbbiak azonban általában csak külön kérésre. Az 1990-es évektől az angol, ritkábban spanyol nyelvű diszkó és house zenék mellett egyre nagyobb arányban vannak jelen a román nyelvű manele és mahala stílusok. Ez utóbbiak az utolsó öt-hat évben szinte teljesen kiszorították a magyar nyelvű könnyű- és rockzenét a diszkó repertoárjából. Az itt játszott zenék sorrendjében következetes logikát nem lehet megállapítani. Néha a lemezlovas előzetes zeneválogatása szolgál alapul, ilyenkor egy- másfél órányi gyorsabb tánczene után egy-egy *lassúság* következik, amire összebújva lehet táncolni – mindez azonban inkább az ő hangulatát tükrözi vissza, és kevésbé a helyiek esetleges kulturális szokásait. A legtöbb esetben azonban lemezlovas a számítógép zenei programján a „véletlen sorrendű lejátszás” funkciót választja.

638 Elmondta Fodor Árpád *Denuk* (1943). Gyűjtötte Varga Sándor, 1996. augusztus 5-én, Visában.